

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ І
ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ НА УРОКАХ
ІНФОРМАТИКИ В УЧНІВ
1-4 КЛАСІВ

Виконала:

Єресь Альбіна Миколаївна

013 Початкова освіта

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент

Ігнатенко О.В.

Допущено до захисту

«__» _____ 2023 р.

Завідувач кафедри

к. пед. н., доцент

Зенченко Т.Ф.

Дата захисту

«__» _____ 2023 р.

Оцінка:

_____
Підписи членів ДЕК:

_____
_____

Глухів 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ І ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ	8
1.1. Тлумачення змісту ключових понять теми: «патріотизм», «національно-патріотичне виховання», «громадянське виховання», «громадянська позиція».	8
1.2. Ключові позиції національно-патріотичного виховання молодших школярів.	16
1.3.Визначальні аспекти громадянського виховання та становлення громадянської позиції.	25
Висновки до РОЗДІЛУ I	30
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ І ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	33
2.1. Методологічні підходи до реалізації уроків інформатики з ціллю національно-патріотичного виховання і формування громадянської позиції.	33
2.2. Розробка практичних завдань на уроки інформатики, що мають зміст патріотичного та громадянського характеру.	42
2.3. Організація емпіричного дослідження та аналіз отриманих даних.	47
Висновок до РОЗДІЛУ II	51
ВИСНОВКИ	53
Література	56
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Політична, соціально-економічна ситуація в Україні сьогодні, а також ряд подій минулих років незалежності нашої держави, такі як помаранчева революція, події Майдану, Антитерористична операція на Сході України (АТО) та врешті - решт повномасштабне вторгнення 2022 року висуває перед населенням потребу в чітко зайнятій конкретній позиції. Тому проблема національно-патріотичного та громадянського виховання зараз постала як ніколи гостро.

Чудовим дороговказом послуговує історія нашої держави: часи Київської Русі, запорозьких козаків, боротьба за рідну мову та незалежність Української народної республіки. Сила боротьби наших предків є найкращим проявом та прикладом патріотизму, який варто прищеплювати підростаючому поколінню.

Як і будь-які форми виховання, національно-патріотичне виховання та формування громадянської позиції варто розпочинати ще з малечку. Та особливо приділити увагу в молодшому шкільному віці, коли діти стають більш свідомими, обдуманими та в змозі критично оцінювати сприйняту інформацію.

Модернізація та зміни в сучасній системі освіти чітко визначають та окреслюють важливість та необхідність особливо свідомого ставлення до національно-патріотичного виховання та формування свідомої думки та позиції серед здобувачів освіти. Так в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [60] та Державному стандарті початкової освіти [61] громадянська компетентність визначається як одна з ключових.

Варто відзначити, що загалом питанням вивчення та дослідження національно-патріотичного та громадянського виховання займалася значна кількість науковців, дослідників, педагогів-новаторів і деякі питання є справді глибоко вивченими та описаними. Так, теоретичні засади національно-патріотичного виховання закладено у дослідженнях українських вчених,

істориків, педагогів, психологів М. Боришевського, Г. Ващенко, Д. Віконської, Д. Донцова, О. Кульчицького, Ю. Липи, В. Москальця, Г. Філіпчука, Д. Чижевського, М. Шлемкевича, В. Яніва, Я. Яреми та інших. В їхніх працях визначено концепцію, згідно якої серцевиною національного виховання є патріотичне виховання.

Теоретико-методологічні засади патріотичного виховання досліджувалися в роботах І. Бежа, В. Борисова, Г. Ващенко, Г. Гончарука, Б. Ступарика, К. Чорної, П. Щербаня та ін. Патріотичні почуття як складова національної свідомості розглядалися такими науковцями: М. Боришевський, Б. Кобзар, В. Кузь, Д. Тхоржевський, Р. Осипець, К. Чорна, П. Щербань та ін.

Щодо досліджень у галузі національно-патріотичного виховання молодших школярів, які безпосередньо цікавлять нас, то ці питання окреслювали в своїх роботах В. Гонський, О. Коркішко, І. Місерва, П. Онищук, М. Павленко, Д. Пащенко, Р. Петронговський, Ю. Руденко та ін.

Окремі аспекти формування патріотичних якостей, національної та громадянської свідомості з урахуванням вікових особливостей досліджуваного контингенту молодших школярів розглянуто в дисертаційних роботах Ю. Зубцової, М. Качур, О. Коркішко, Н. Михальченко та ін.

Незважаючи на глибину та обширність цих напрацювань, питання становленні громадянської позиції та національно – патріотичного виховання у дітей молодшого шкільного віку ще недостатньо висвітлено в наукових дослідженнях.

Так сучасні здобувачі освіти є дітьми новітніх технологій, їх життєдіяльність повністю просякнута гаджетами та новітніми розробками з яких вони звикли черпати інформацію. Можна навіть стверджувати, що працівники сфери освіти навіть в дечому не встигають за сучасними школярами. Тому виникає ряд протиріч між:

– звичними для сучасних школярів формами здобуття інформації та здійснення виховання та недостатньо розробленою комп'ютерною методологією;

– гострою проблемою комп'ютеризації та гаджетизації освіти та недостатньо розробленим апаратом у галузі виховання;

– необхідністю формувати громадянську позицію та сприяти національно-патріотичному вихованню дітей на всіх уроках та неформованими рекомендаціями та настановами по цьому питанню на окремих предметах (математиці, інформатиці);

– змінами у суспільному житті українців та немодернізованими способами національно-патріотичного та громадянського виховання.

Актуальність визначеної проблематики та окресленні суперечності, а також недостатня вивченість засобів, форм, методів та прийомів формування громадянської позиції на уроках інформатики і зумовили вибір нашої теми дослідження: **«Національно-патріотичне виховання і формування громадянської позиції на уроках інформатики в учнів 1-4 класів».**

Відповідно до обраної теми сформували **мету дослідження**: теоретично проаналізувати особливості національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції; дослідити можливість їх ефективного становлення на уроках інформатики в учнів молодшого шкільного віку.

Реалізації мети сприятимуть такі **завдання**:

– проаналізувати наукову, науково-популярну та методичну літературу з окресленої теми;

– охарактеризувати та розмежувати поняття «національно-патріотичне» та «громадянське виховання», висвітлили їх визначні аспекти, характерні риси;

– охарактеризувати методологічні підходи до реалізації уроків інформатики з ціллю національно-патріотичного виховання і формування громадянської позиції;

– проаналізувати їх наявний рівень та гіпотетичну можливість ефективного впливу на уроках інформатики в учнів 1-4 класів;

– розробити завдання для уроків інформатики, які сприймуть національно-патріотичному вихованню та формуванню громадянської позиції.

Об’єкт дослідження: навчально-виховний процес на уроках інформатики у початковій школі.

Предмет дослідження: методика впливу на формування громадянської позиції та національно-патріотичне виховання на уроках інформатики.

Завдання дослідження вирішувались за допомогою **методів:**

теоретичних: аналіз педагогічної, психологічної літератури, сучасної педагогічної періодики з виховання; конкретизація наукової інформації; порівняння; класифікація; прогнозування; системний аналіз.

емпіричних: індивідуальна та колективна бесіди з дітьми, вчителем інформатики; цілеспрямоване спостереження за емоційними проявами дітей під час роботи з елементами художньої культури рідного краю; вивчення продуктів творчої діяльності дітей; вивчення методичної документації; анкетування; інтерв’ю.

методи математичної статистики: якісний та кількісний аналіз результатів дослідження.

База проведення дослідно-експериментальної роботи: Погожокриницький ліцей Роменської міської ради Сумської області.

Наукова новизна дослідження полягає в охарактеризуванні та розмежуванні поняття «національно-патріотичне» та «громадянське виховання»; експериментальній перевірці гіпотетичної можливості ефективного впливу вчителя на формування громадянської позиції та національно-патріотичного виховання на уроках інформатики в учнів 1-4 класів.

Практичне значення полягає в розробці завдань для уроків інформатики, які сприймуть національно-патріотичному вихованню та формуванню громадянської позиції в учнів молодшого шкільного віку.

Матеріали магістерської роботи та проведеного наукового дослідження можуть зацікавити керівництво школи, вихователів груп продовженого дня, педагога-організатора, вчителів початкової ланки освіти та вчителя інформатики, методистів, які складають навчальні програми; студентів закладів освіти, які працюють за цією або суміжними темами. Матеріали також можуть використовуватися розробниками ППЗ, сервісів для навчання.

Структура магістерської роботи: робота складається з титульного листа, змісту, вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків.

Апробація відбувалась на науково-практичних конференціях:

1. Всеукраїнській інтернет-конференції молодих учених та студентів «Концептуальні підходи формування емоційного інтелекту у здобувачів освіти» (м. Глухів, 9 листопада 2022 р.).

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ І ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ

1.1. Тлумачення змісту ключових понять теми: «патріотизм», «національно-патріотичне виховання», «громадянське виховання», «громадянська позиція».

Проблема виховання та становлення особистості підростаючого покоління на сьогодні стоїть досить гостро, не винятком є і національно – патріотичне та громадянське виховання, яке є запорукою формування громадянської позиції.

Будь – яка держава світу зацікавлена у вихованні свідомих громадян та патріотів своєї країни. Адже зрілий, свідомий, гармонійно розвинений громадянин своєї держави не тільки усвідомлює свою приналежність до рідної держави, а й розуміє свою відповідальність за її розвиток та процвітання, ясно бачить власну зацікавленість у її економічному та соціальному прогресі.[10]. Саме патріотизм та свідомо громадянська позиція є мотивами, які стимулюють та активізують бажання людини розвиватись, вдосконалюватись, вести такий спосіб життя, який би сприяв розквіту та процвітання рідної держави.

У часи війни, наша Україна як ніколи потребує відданих патріотів та людей зі свідомою громадянською позицією. Педагоги, науковці, дослідники та психологи, у яких є напрацювання по темі виховання, майже одноголосно, загострюють акцент на тому, що працювати над будь-яким видом виховання потрібно з самого дитинства. Не винятком є формування громадянської думки та позиції, а також національно-патріотичне виховання.

Так педагог та психолог О. Вишневський, у своїй праці «Орієнтири національного виховання» вказував на те, що в реальному житті людина є громадянином свого народу і діячем у суспільстві, тому саме школа повинна, виховуючи людину, виховувати і патріота, громадянина [13].

Тож нашу роботу ми зосередили на дослідження та вивчення процесу національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції. Для вивчення та дослідження обрали вікову категорію учнів початкових класів, оскільки, як зазначалось вище, виховання та плекання відданого громадянина, варто розпочинати змалечку. Для повноцінного розкриття теми, вважаємо за доцільне спершу навести приклади тлумачень ключових понять теми, які становлять теоретичну основу дослідження та провести чітке розмежування між поняттями «національно-патріотичне виховання» та «громадянське виховання».

Окреслення змісту поняття «національно - патріотичне виховання» розпочнемо з визначення поняття «патріотизм».

Відомий український педагог, поет та культурний діяч О. Духнович глибоко та обширно, всесторонньо розкривав у своїх працях народність та патріотизм у вихованні. Він розкривав їх зміст як збереження народом свого національного «Я», своєї рідної мови, культури і звичаїв. О. Духнович був переконаний в тому, що для того, щоб виховання було народним, воно повинно відбивати господарські і культурні потреби народу. Суть патріотизму у вихованні вбачав у піднесені національної свідомості народу, в його національному житті. Педагог вказував, що патріотизм є обов'язковою характеристикою будь-якого свідомого громадянина та у своїх працях неодноразово наголошував на взаємозв'язку у вихованні громадянських рис особистості та патріотизму [26].

«Життя і становище нації, значною мірою залежить від патріотизму її представників, що формується з раннього дитинства шляхом засвоєння національних вартостей... – патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює для свого народу, його добробуту, розбудови культури і господарства. Він захищає честь своєї держави, примножує її багатство» [14]. Саме таким є бачення патріота педагогом О. Вишневським. Отже, можемо стверджувати, що саме поняття «патріотизм» розглядалось ним, як бажання та здатність працювати та розвиватися на благо

своєї держави, рідного народу, збереження та примноження його національної культури та спадщини.

Український педагогічний словник: тлумачить термін «патріотизм» як «одне з найглибших громадських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за національну культуру. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів, на розвиток за законами краси в усіх сферах діяльності людини». [76].

П. Ігнатенко розкриває зміст цього поняття через виділення у своїй статті «Конституція України - громадянське виховання учнів» характерних ознак патріота:

- « – розуміння справжньої української ідеї;
- сприймання розбудови державної незалежності України;
- готовність до захисту своєї Батьківщини;
- пошана до історичної пам'яті;
- любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій;
- дотримання Конституції України;
- дбайливе ставлення до національних багатств і рідної природи;
- збереження та зміцнення власного здоров'я і здоров'я однолітків» [33].

Нам дуже імпонує визначення патріотизму з сайту Вікіпедія. Так на означеному сайті патріотизм визначають як « громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни та свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах вітчизни та постати на її захист у разі необхідності. Містить ряд важливих морально-етичних, етнічних, культурних, політичних та історичних аспектів; тісно пов'язаний з націоналізмом» [52].

Отже, з огляду на опрацьовані наукові та науково-публіцистичні джерела [53, 55, 66, 86], можемо означити, що поняття «патріотизм» розглядалось сучасними та вітчизняними науковцями, педагогами та дослідниками в одному руслі. Так, патріотизм визначають як глибоке громадянське почуття, яке характеризується цілою низкою ознак та характеристик, серед яких ключовими, можемо визначити такі:

- любов до Батьківщини, рідної держави;
- шана до традицій та звичаїв рідного народу;
- бережне ставлення та бажання примножувати культурну спадщину свого народу;
- сталі та свідомі громадянські мотиви та поривання;
- бажання та готовність стати на захист своєї держави, якщо виникне така необхідність.

Розтлумачимо безпосередньо зміст самого поняття «національно-патріотичне виховання».

На сайті міністерства освіти і науки України зміст поняття національно – патріотичне виховання розкривається так: «це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [49].

З вичерпним, змістовним та, на нашу думку, ґрунтовним означенням даного терміну можна ознайомитись на сайті Управління освіти, культури, молоді і спорту Чопської міської ради. Визначення, яке вони подають звучить

так: «Національно-патріотичне, соціально-патріотичне виховання підростаючого покоління – цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття і поведінку вихованців з метою формування у них відповідних якостей, головна мета якого – формування поведінки, готовності до відповідної діяльності в будь яких обставинах, виховання бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати» [50].

Схожим є також визначення на порталі для освітян Педрада: «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна й цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління (учнів, вихованців):

- високої патріотичної свідомості;
- почуття вірності, любові до Батьківщини;
- турботи про благо свого народу;
- готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку з захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [28].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, спостерігаємо, що, як і в тлумаченні самого терміну «патріотизм», так і в тлумаченні змісту поняття національно-патріотичне виховання» дослідники та науковці є одноголосними. У національно – патріотичному вихованні вони вбачають комплексну систему методів, прийомів та засобів, які використовуються з метою прищеплення патріотизму, любові до Батьківщини, бажання бути корисним для своєї держави та бажанням її захищати в разі необхідності [15].

Також наголошують на тому, що ця система повинна реалізуватися не виключно у школі, до її впровадження повинні залучатися всі дорослі та все оточення школяра, серед яких: колектив навчального закладу, сім'я, соціальні інститути, громадянські організації та ін.

Важливим для реалізації нашого наукового дослідження є окреслення та тлумачення змісту поняття «громадянська позиція», адже воно також виступає

одним із ключових понять теми. Однак вважаємо за потрібне першочергово прояснити зміст поняття « громадянське виховання» та розмежувати його з поняттям « національно-патріотичне виховання». Адже не дивлячись на значну кількість напрацювань та роз'яснень змісту цих понять, багато хто досі вважає, що вони позначають однаковий зміст.

Отож, в «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави» зазначається, що «громадянське виховання – це процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політико - юридично дієздатною та захищеною» [40].

В. О. Сухомлинський «справжню громадянськість бачив у моральній відповідальності за все, що робиться на рідній землі: непримиренність до недоліків, гаряче прагнення боротися за розквіт, велич і могутність Вітчизни». [70].

Базуючись на опрацьованій науковій та науково-популярній літературі [34, 40, 59, 73] визначаємо, що основними морально-етичними цінностями та головними аспектами громадянського виховання є:

- висока правова свідомість, повага до головного закону України – Конституції та інших законів української держави, сформована потреба у їх дотриманні;

- патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, суспільна ініціативність й активність, готовність працювати для розвитку Батьківщини;

- досконале знання і володіння державною мовою, турбота про формування та піднесення її престижу й побутування в усіх сферах соціальної життєдіяльності;

- шана та глибока повага до свого родоводу, до сім'ї;

- бажання зберігати та примножувати культурну спадщину рідного народу, його звичаї та традиції, усвідомлення своєї належності до рідного народу як його представника, спадкоємця і наступника;

– гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв національних меншин, які проживають в Україні, висока культура міжнаціонального спілкування;

– сформованість вольових та високоморальних якостей, серед яких : дисциплінованість, працьовитість, творчість;

– почуття себе дбайливим господарем своєї землі, піклування про її природу, екологію;

– фізична досконалість, моральна чистота, висока художньо-естетична вихованість.

Таким чином, у громадянському вихованні хоч і виховують любов до Батьківщини, до рідного народу, бажання до розквіту своєї держави та все ж головний акцент ставлять на розумінні своїх прав та обов'язків як громадянина певної держави та потребу до вивчення та дотримання її законів, норм та порядків.

У громадянському вихованні прищеплюють любов до рідної держави через призму розуміння себе як громадянина цієї держави, в той момент як національно - патріотичне виховання базується на національних традиціях та гідностях, безграничній любові та відданості. Громадянське виховання доповнюється і розширюється вихованням у дусі громадянськості, що передбачає розвиток здатності особистості усвідомлювати провідні моральні цінності та тягу до формування громадянських рис особистості, в той момент як головною метою національно-патріотичного виховання є становлення самовідданого патріота своєї держави [17].

Розглянемо визначення поняття «громадянська позиція». В. Лозова та Г. Троцько у своєму навчальному посібнику «Теоретичні основи виховання і навчання» розглядають громадянську позицію як позицію, що «характеризується відчуттям себе громадянином конкретної держави, лояльним ставленням до її інституцій і законів, почуттям власної гідності у стосунках з представниками держави, знаннями і поважанням прав

людини, чеснот громадянського суспільства, відповідним ставленням до своїх обов'язків перед державою, патріотизмом» [44].

Академік АПН України О. Сухомлинська у своїй статті наголошує, «що формування громадянської позиції – це емоційно-почуттєве прилучення дітей до різних форм знання, розуміння, діяльності й поведінки, спрямованих на прояви громадянськості». [69].

Отож, формування та становлення громадянської позиції це становлення високої духовно-моральної цінності, світоглядно-психологічної характеристики людини. Зумовлено воно, перш за все, її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни. З цим пов'язані більш чи менш лояльне ставлення людини до встановлених у державі порядків законів, інституції влади, почуття власної гідності, знання і повага до прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовність та вміння додержуватися власних прав та обов'язків [8].

Громадянська позиція виявляється в активному втіленні в життя комплексу соціальних, політичних і громадянських прав особистості, її інтеграції в культурні та соціально-економічні структури суспільства. [7]. Можна сміливо стверджувати, що громадянська позиція це не тільки відчуття та патріотизм, а й глибокі знання про свою державу, досвід і дії. Вони перебувають у певних зв'язках і взаємодіях, з переважанням емоційної складової, формування чуттєвої сфери, на певних етапах розвитку особистості.

У формуванні громадянської позиції визначну роль відіграє світосприйняття та світогляд особистості. Вони є необхідним аспектом становлення правильних високоморальних ціннісних орієнтацій, поглядів, переконань, усвідомлення свого місця в суспільстві, обов'язку та відповідальності перед співвітчизниками, Батьківщиною [51].

Отож, нам вдалось всебічно розглянути та охарактеризувати зміст ключових понять теми наукового дослідження, провести чітке розмежування між змістом понять «національно - патріотичне виховання» та «громадянське виховання», з'ясувати тлумачення понять «патріотизм» та «громадянська

позиція». Важливим та необхідним для здійснення наукового дослідження та для реалізації його мети вважаємо висвітлення ключових позиції національно-патріотичного виховання молодших школярів та визначальних аспектів громадянського виховання та становлення громадянської позиції. Розкриттю цих питань будуть присвячені наступні підрозділи.

1.2.Ключові позиції національно-патріотичного виховання молодших школярів.

Громадянин із зрілою свідомою позицією усвідомлює власну приналежність до рідної держави, а разом із тим і свою заінтересованість у її процвітанні та розвитку, вбачаючи у цьому власний інтерес та поліпшення рівня свого життя. Будь-яка країна є зацікавленою у вихованні патріотів, оскільки патріотизм та свідомо громадянська позиція є запорукою стимулювання та активізації державницької діяльності та регулювання взаємовідносин між особистостями та суспільством [22].

Патріотизм є головним чинником національного світогляду молоді. Від того, наскільки широко вона буде пройнята патріотичним почуттям, залежить міцність Української держави [16].

«Характерні ознаки патріота:

- розуміння справжньої української ідеї;
  - сприймання розбудови державної незалежності України;
  - готовність до захисту своєї Батьківщини;
  - пошана до історичної пам'яті; любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій;
  - дотримання Конституції України, дбайливе ставлення до національних багатств і рідної природи;
  - збереження та зміцнення власного здоров'я і здоров'я однолітків»
- [33].

В основі національно-патріотичного виховання лежить ідея прищеплення дітям української ідеї, яка в свою чергу втілює прагнення кожного громадянина до державності і соборності через пошану до свого народу, його культури [18]. Українська ідея покликана консолідувати всіх громадян України, незалежно від їх етнічного походження і пов'язана з реалізацією національних інтересів виконанням вимог держави.

Ключовими позиціями становлення національно-патріотичного виховання є:

- сприяння розбудові державної незалежності України;
- готовність до захисту Батьківщини;
- пошана до історичної пам'яті та минулого рідної країни;
- любов до культури, традицій, звичаїв та обрядів;
- дотримання Конституції України;
- збереження та примноження природних багатств рідного краю;
- бережне ставлення до національних багатств.

Сприяння розбудові державної незалежності України розуміє під собою здатність вихованців глибоко пізнати національно-визвольний, патріотично-державницький дух попередніх поколінь українців, пошану до героїв. [31]. Усвідомлення своєї національної приналежності, незнищенності та нескореності духу українського народу, готовності до трудового та героїчного подвигу в ім'я Батьківщини. Сприяння розбудові державної незалежності України заключається в уболіванні за долю своєї держави та рідного народу, власний внесок у розвиток та збагачення соціально-економічного потенціалу [35].

Готовність до захисту Батьківщини – це визнання та признання української ідеї волелюбності, незламності та нескореності, вірність ідеалам патріотизму, добра, правдивості, мужності і відваги. Та перш за все готовність до захисту Батьківщини розуміється в чіткому усвідомленні громадянського обов'язку, готовності у потрібний час стати на захист своєї країни, її територіальної цілісності та недоторканості.

Пошана до історичної пам'яті та минулого рідної країни включає в себе шанобливе ставлення до історії свого народу, діяльності та життя пращурів, визнання їх життєдіяльності власною історією та минулим [81]. Пошана до історичної пам'яті та минулого рідної країни відображає складний і тривалий процес історії України [21].

«Історія Батьківщини, – зазначав В.О.Сухомлинський – це вічно жива сила, яка створює громадянина. Вона, усотується в кров, у серце, в кожную клітинку істоти, в кожную іскру думки й пристрастей як вічний рух народного духу, як народне безсмертя» [70].

У справі відновлення почуття національної гідності величезне значення має висвітлення правдивої не видозміненої історії українського народу, історії його культури та освіти, повернення імен видатних українських громадських діячів, науковців, дослідників, учених, письменників, художників та композиторів тощо. Саме гордість за свою Батьківщину, її славне минуле та історію виступає рушієм національно-патріотичного виховання підростаючого покоління [19].

Любов до культури, традицій, звичаїв та обрядів розуміє під собою все цільне прийняття та усвідомлення себе частиною українського народу, його духовності та культури. Здобувачів освіти варто залучати до чарівного світу українських обрядів, традицій та звичаїв, прищеплювати шанобливе ставлення до духовної спадщини пращурів [42].

Громадянам України необхідно пізнати і зрозуміти велич нашої народної традиційної культури, її одвічний гуманізм, доброзичливість і щирі гостинність українців. Засвоєння відповідної інформації розширить знання учнів про рідний народ, високу гуманістичну наповненість його традиційної культури, породить самоусвідомлення себе ж як її невід'ємної складової [43].

Дотримання Конституції України є однією з базових позицій національно-патріотичного виховання, адже тільки вивчаючи, розуміючи та дотримуючись законодавства рідної країни, можна говорити про обдуману свідому громадянську позицію. Конституція України є Основним Законом

України, в якому чітко, точно та лаконічно висвітлені права та обов'язки громадян України, які є обов'язковими для дотримання всіми українцями. «Ознайомлення учнів з правами, свободами, обов'язками, зафіксованими в Основному Законі, збагачують їх громадянську свідомість, активізують конституційне сприйняття і мислення. У громадянина, який має розвинене почуття законності, викликає протест будь-яке відхилення від Основного Закону, яке спостерігається іноді у діяльності органів державної влади або співгромадян. Конституційні норми не лише обмежують поведінку людини певними рамками, а й спонукають до активних дій у державних і громадських інтересах» [40].

Збереження та примноження природних багатств рідного краю закладається в розумінні цінності природних ресурсів рідного краю, усвідомленні потреби в їх збереженні та постійному примноженні природних багатств та потенціалу рідного краю [37].

Бережне ставлення до національних багатств означає усвідомлену потребу у постійному контакті з різними видами національних багатств, розумінні їх духовної нематеріальної цінності як для всього українського народу, так і для себе особисто.

В контексті вивчення основ та ключових позицій національно-патріотичного виховання значне місце відіграють Концепція національного виховання (Додаток А) та Концепція національно- патріотичного виховання « Громадянин України III тисячоліття» (Додаток Б).

Названі вище концепції розкривають можливості формування цілісної особистості громадянина України. Ідеї перших з них розкривають можливості виховання підростаючого покоління в сучасних умовах розвитку освітньої діяльності, а друга – працює на випередження та є майбутнім виховної практики в освітньо-виховній діяльності.

Опрацювавши обидві концепції, вважаємо, що на їх основі можна створити модель національно-патріотичного виховання українського підростаючого покоління. Ця модель може бути застосованою на всіх уроках

передбачених навчальною програмою, в тому числі і на уроках інформатики.

Розробка цієї моделі має передбачати:

1) виділення в українській національній системі виховання чітко виражених підсистем:

а) народних (національних) ідей, традицій, звичаїв та інших засобів виховання підростаючих поколінь;

б) створених державою і громадськістю навчально-виховних осередків, закладів і установ);

2) визначення основних напрямів виховної взаємодії, виходячи з поставленої мети, змісту, методів, засобів і форм національного виховання, врахування його фундаментальних принципів, факторів соціальної взаємодії, планування виховних завдань, створення системи управління.

У розвитку національно-патріотичної свідомості дитини та зрілої людини можна виділити щонайменше три етапи, які накладають на цю свідомість помітний відбиток, збагачують її зміст.

Першим етапом виступає *етап раннього етнічного самоусвідомлення*. Він є першоосновою та фундаментом формування національно-патріотичного виховання та національної самосвідомості та самоідентифікації. Цей період розпочинається з самого народження дитини, з сім'ї. Так, уже з перших днів життя дитина ознайомлюється з материнською колисковою, бабусиними казками, із ознайомленням з народними піснями. В дошкільному віці більшість дітей залучають до українських народних, звичаїв, традицій, обрядів; до народних звичаєвих дійств: коляда, віншування, гаївки, писанки, вертеп тощо. Традиції, звичаї та обряди мають глибокий вплив на виховання, і не тільки національне, оскільки вони завжди підтримуються силою громадської думки і періодично повторюються. У школі та в родинному колі у дітей починають формувати шанобливе ставлення до історії рідного краю, до видатних громадських та культурних діячів, ціннісне ставлення до ідеалів за які вони боролися та нерідко віддавали життя. Уже з раннього віку дітей залучають до вшанування пам'ятних трагічних дат та святкування веселих

народних свят. Все це сприяє початковому та базовому формуванню етнічної приналежності та самоідентичності.

На етапі раннього етнічного самоусвідомлення також відбувається ознайомлення з народною та державною символікою. Йдеться не виключно про державні символи- герб, прапор та гімн, але і про регіональні герби, козацьку та гетьманську символіку, історичну атрибутику. Важливим на цьому етапі є також прищеплення любові та шанобливого ставлення до народних символів: верби, калини, маку, писанки, вишиванки, сопілки тощо. Привласнення таких символів, використання їх у своєму житті, одязі тощо є формою громадського самовираження людини.

На етапі етнізації свідомості формується те, що Г.Ващенко називав «стихійним патріотизмом». За його визначенням, «стихійний патріотизм – це неусвідомлена любов до рідної природи, своїх земляків, рідних звичаїв, традицій, рідної мови. В основі його лежать в першу чергу навички. Людина, живучи довго серед певного оточення, так зживається з ним, що воно стає ніби частиною її». [12]. На психіці людини позначається клімат і навіть температурні умови та вид харчування. Вона органічно зростається з довкіллям, природою, життям найближчих людей, з характерними формами господарювання. І таке почуття – любов до всього оточуючого людину – може іноді набувати високого напруження [12].

Наступним є *етап національно-політичного самоусвідомлення*. Він найчастіше припадає на підлітковий період та характеризується процесом загальної соціалізації та входженням дитини у громадське середовище. Цей етап передбачає усвідомлення власного «я» як частини одного загального суспільного організму, що носить національно-патріотичний характер. Під впливом усвідомлення, власного соціального життя, вивчення історії та культурної спадщини рідного народу особистість починає задумуватися над долею власної нації, її минулим та майбутнім.

Ключовим та надважливим завданням цього етапу національно-патріотичного виховання є відновлення історичної пам'яті та формування

почуття національної гідності. Реалізації цих завдань сприяє перш за все вивчення національної історії власного народу, його культури, літератури, мистецьких надбань тощо. Важливим для формування почуття національної гідності є плекання любові до української мови, розуміння важливості її вжитку, її краси та неповторності.

Безперечно, на цьому етапі патріотизм та патріотичні почуття є усвідомленою позицією, яка є виявом любові людини до своєї нації. Проте є і ряд небезпек, з якими може спіткнутися молода людина при методично невірному чи не продуманому національно-патріотичному вихованні. Так, є певна небезпека, яка полягає у переоцінці місця власної нації, що може призвести до зневаги представників інших національностей. Становлення національного духу ґрунтується лише на любові до рідного краю, народу. Цей дух повинен сприяти розумінню інших людей, які теж люблять свою націю.

Завершальним є *етап державно-патріотичного самоусвідомлення*. Саме цей етап є загальним показником результативності двох попередніх етапів. На цьому етапі молода особистість наповнена любов'ю до рідної держави, почуттям відповідальності за її майбутнє та її соціально-економічний розвиток.

Названі вище етапи громадянського становлення людини відповідно позначаються на самому змістові її національної свідомості, спричиняються до формування її специфічних аспектів: етнічного, національно-політичного, державно-патріотичного. Є підстави вважати, що саме наявність цих аспектів у світогляді людини вказує на його зрілість.

«Патріотичні почуття, мають стати нині головним стабілізуючим чинником українського суспільства. Від того, наскільки широко патріотичним почуттям буде проймається молодь, залежатиме і міцність Української держави», — цілком слушно зауважує І.В. Мартинюк [45]. У зв'язку з цим закономірно виникає ще одне запитання: яка роль патріотизму в розвитку суспільства і, що особливо важливо в контексті нашого дослідження, — в розвитку особистості.

Такий підхід до ролі патріотизму означив ще К.Д.Ушинський: «Як не має людини без самолюбства, так немає людини без любові до вітчизни, і ця любов дає вихованню вірний ключ до серця людини і могутню опору для, боротьби з її шкідливими природними, сімейними і родовими нахилами» [78].

Отже, вищезазначена аргументація дає змогу наголошувати на важливості та необхідності національно-патріотичного виховання з раннього віку. Наголошуємо, що сутність поняття патріотизм та національно-патріотичне виховання є значно ширшим, та відзначається глибшим трактуванням їх функцій, структури, а також місця в педагогічному процесі і в державо- та націотворенні загалом. У даному контексті слід виділити дослідження Ю. Руденка, який «вичленовує ідентифікаційну, цілеутворюючу і мотиваційну функції патріотизму» [63].

Патріотичні почуття наповнюють особистість додатковою позитивною мотивацією, потребами у високоморальному, у ціннісних орієнтаціях, потребах, високих прагненнях, стимулами, орієнтирами, високодуховними орієнтирами, які у своїй єдності і підсумку значно і, можна сказати, визначально впливають на становлення людини, стаючи високоефективними рушіями її навчання, виховання, розвитку.

Патріотизм, національна свідомість є втіленням не тільки взаємозв'язків людини і нації, але й тим чинником, навколо якого здійснюються взаємовідносини між народами в межах людської цивілізації. «Історія свідчить, – справедливо зазначає Ю.І. Римаренко, – що народи із слаборозвинутою національною самосвідомістю не є в повному обсязі суб'єктами історичної діяльності, вони виступають передусім як об'єкти діяльності інших сил або несвідомі вершители історичного діяння. «Лише національна свідомість, – писав М.Бауер, – робить національність свідомою рушійною силою людської, зокрема політичної діяльності» [5].

У світлі сучасних уявлень філософи про рівні суспільної свідомості дослідники виявляють два рівні патріотичної свідомості — суспільно-психологічний та ідеологічний. З огляду на це робимо висновок, що

патріотичне виховання повинно здійснюватися як двоєдиний процес на психологічному та ідеологічному рівнях.

Розглядаючи національно-патріотичне виховання на психологічному рівні, це морально-психологічний процес формування почуттів, уявлень, звичок, настроїв, прагнень, норм патріотизму, вольових якостей. На ідеологічному рівні - формування патріотичної свідомості, ідей і поглядів, переконань.

У «Концепції Нової української школи: від 27 жовтня 2016 року» зазначається, що «патріотизм забезпечує інтенсивний рівень розвитку свідомості на кращих традиціях своєї вітчизни, людства, сприяє збереженню і примноженню кращих досягнень минулого, самобутності і неповторності рис національної самосвідомості, перетворенню їх у складову частину світової культури, духовного життя людства» [39].

Таким чином, національно-патріотичне виховання на ідеологічному рівні є більш глибоким та всеохоплюючим, більш раціональним у відображенні дійсності, в усвідомленні особистістю своєї ролі в житті. Тобто, найбільш важливим завданням національно-патріотичного виховання є формування самої ідеї патріотизму, його ідеологічного підґрунтя. Після опрацювання літератури робимо висновок, що за одностайною думкою вчених, патріотизм формується спочатку як почуття, і тільки потім на основі патріотичних почуттів формується сама ідея. Чим міцніші патріотичні почуття, тим глибші патріотична свідомість і переконаність.

Отже, методично правильним буде така послідовність національно-патріотичного виховання:

- 1) формування патріотичних почуттів, емоційної сфери;
- 2) формування на основі почуттєво-емоційної сфери патріотичних ідей.

Суттєвою педагогічною умовою є також формування потреб та інтересів патріотичного змісту, своєчасне їх задоволення у відповідній діяльності,

оскільки «потреби особистості, не реалізовані у відповідних видах діяльності..., рано чи пізно атрофуються, згасають» [65].

Отож, підсумовуючи вищевказане, відмітимо, що ключовими позиціями у національно-патріотичному вихованні є: сприяння розбудові державної незалежності України, готовність до захисту Батьківщини, пошана до історичної пам'яті та минулого рідної країни, любов до культури, традицій, звичаїв та обрядів, дотримання Конституції України, збереження та примноження природних багатств рідного краю, бережне ставлення до національних багатств. Виділяють 3 етапи становлення: етап раннього етнічного самоусвідомлення, етап національно-політичного самоусвідомлення, етап державно-патріотичного самоусвідомлення. Щодо рівнів, то дослідники виявляють два рівні патріотичної свідомості — суспільно-психологічний та ідеологічний. Для ефективності та результативності національно-патріотичного виховання, варто розпочинати його з народження та невинно працювати все життя.

1.3.Визначальні аспекти громадянського виховання та становлення громадянської позиції.

На сьогодні, коли політичне та економічне становище всіх країн є нестабільним та хитким, всі є зацікавленими у вихованні свідомих патріотично налаштованих громадян своєї країни.

В українській мові слово "громадянин" означає:

1. Особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави.

2. Той, хто підпорядковує особисті інтереси громадянським, служить батьківщині [64].

Етимологія поняття "громадянин" вказує, що в українській мові воно походить від слова громада, тобто – це член якоїсь громади. Ця ознака вказує на існування різних рівнів громадянства. На державному рівні існує

формальний статус громадянина і неформальне поняття, яке набуває особливого значення з розвитком демократії у суспільстві. Кожна держава визначає по-різному формальний статус громадянина.

Характерні ознаки громадянина:

- знання та дотримання Конституції України та законів своєї держави;
- знання власних прав та обов'язків, розуміння необхідності їх виконання та дотримання;
- готовність самостійно розв'язувати особисті та суспільні проблеми;
- позитивне ставлення до демократичних цінностей (прав людини, людської гідності та свободи, верховенства права, різноманітності, демократичних інститутів та процесів, громадянської участі);
- націленість на проблеми державного та громадського життя;
- добровільна участь у житті громади і держави.

Виховати свідомого громадянина і патріота означає сформувати в учня комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це – патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, суспільна ініціативність і активність, готовність трудитися для розквіту Батьківщини, захищати її, підносити її міжнародний авторитет; повага до Конституції, законів української державності, висока правосвідомість, досконале знання державної мови, повага до традицій та історії рідного народу, дисциплінованість, працьовитість, творчість, піклування про природу, фізична досконалість і моральна чистота, гуманність, висока культура міжнаціонального спілкування [62].

Головна мета громадянського виховання, як стверджує академік АПН О. Сухомлинська, - «це підготовка молоді до життя у громадянському демократичному суспільстві, у взаємопов'язаному світі; визнання та прийняття цінностей, що виступають головними, визначальними для даного суспільства». [69].

Опрацювавши наукову та науково-методичну літературу можемо зазначити, що громадянське виховання та становлення громадянської позиції здобуваються учнями початкових класів під час навчально-виховного процесу, зокрема:

- «навчання основам самоідентифікації;
- усвідомленню належності до спільноти громади, держави;
- виховання поваги до державної мови та державних символів;
- сприяння гармонійній соціалізації у спільноті, формуванню розуміння різних соціальних ролей;
- формування здатності до спільної колективної діяльності, сприяння набуттю досвіду досягнення спільних цілей» [59].

Особливістю громадянського виховання в початковій школі є те, що воно може забезпечуватися лише формуванням комплексу громадянських рис та переконань, якостей здобувачів початкової ланки освіти.

На даному етапі розвитку суспільства масштабними темпами відбуваються інноваційні процеси, які потребують загальнорозвиненої особистості, мультимедійнограмотної із розвиненим логічним та критичним мисленням, яка буде здатною швидко та мобільно реагувати на нові запити суспільства щодо змін у своїй діяльності [57].

Сучасний фахівець має вміти самостійно створювати та формувати нову ідею та вміти грамотно продумано втілити свій задум у практичну діяльність, у повсякденне життя. Це ставить перед освітою потребу у визначенні основних напрямів, змісту, методів і форм громадянського виховання. Це ефективно забезпечуватиме процес розвитку та формування громадянина, адже сучасні державотворчі процеси на засадах гуманізму, демократії та соціальної справедливості вимагають громадянської культури народу.

Важливим у формуванні громадянської культури народу, є громадянське виховання та громадянська позиція кожної особистості, тому важливим та необхідним є їх формування з раннього віку, в тому числі і з ланки початкової освіти.

Громадянське виховання відіграє визначальну роль у соціальній адаптації особистості, адже виступає інтегративною якістю особистості та забезпечує їй можливість людині почуватися юридично, соціально, морально і політично дієздатною.

Громадянське виховання є спрямованим на досягнення та забезпечення громадянської культури народу. Адже кожна з її складових забезпечує реалізацію завдань громадянського виховання, має свої функції у становленні свідомої громадянської позиції. Так, опрацьована література дає змогу визначити такі складові елементи громадянської культури:

- моральна культура, яка заключається у поважному та бережному ставленні до громадських місць своєї країни, повазі до інших її громадян;
- правова культура, яка виражається в почутті власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, в повазі та довірі до інших громадян і до державної влади, здатності виконувати свої обов'язки, в гармонічному поєднанні патріотичних, національних та інтернаціональних почуттів.

Громадянське виховання в Україні є перш за все національним вихованням, адже ґрунтується здебільшого на засадах етнопедагогіки, головною відмінністю якої є те, що дітей перш за все не повчали чи вчили, а саме виховували. У процесі виховання відбувалось прищеплення моральних, громадських, правових знань та вмінь, які були необхідними спочатку для життя в сім'ї, а потім і у суспільстві [75].

Отже, невідомою складовою громадянського виховання початківців є залучення до мови свого народу, визнання її цінністю та духовним надбанням власного народу. З ціллю сприяння громадянському вихованню, батькам сумісно з учителями необхідно прививати у дітей любов та шанобливе ставлення до рідної мови, краю, бережливе ставлення та бажання примножувати усну народну творчість, любов до звичаїв та обрядів предків.

Визначальні аспекти громадянського виховання, у межах нашої наукової роботи, хочемо розкрити такі:

- громадянська спрямованість;
- громадянська активність;
- громадянська поведінка;
- громадянські компетентності.

Громадянська спрямованість – це зосередження та націленість особи на проблематику державного та громадського життя. Вона виявляється у бажання дізнатися значну кількість важливої інформації про свою Батьківщину, досягнути її політичні, економічні, культурні, наукові здобутки, жити національними інтересами держави, постійно співвідносити їх з особистими потребами, інтересами. Громадянська спрямованість визнається як показник найглибінніших духовних потреб людини, її захоплень, прагнень та інтересів.

Громадянська активність – визначається у бажанні проявляти свою громадянську позицію, діяти у відповідності до неї. Це перш за все бажання приймати активну участь в житті школи, класу, а в подальшому своєї громади, країни, представляти її на світовому рівні. Громадянська активність, на відміну від громадянської спрямованості, може проявлятися виключно у громадянськонаправленій діяльності. Саме виховання громадянської активності є одним із ключових напрямів громадянського виховання учнів початкових класів.

Тісно пов'язаною з громадянською активністю є громадянська поведінка. Саме вона є результатом довготривалої та цілеспрямованої громадянської активності. Громадянська поведінка характеризує ставлення особистості до проблем суспільства та громадськості, виявляється у громадянсько спрямованій діяльності та головним чином залежить від рівня сформованості громадянської позиції. Участь людини у житті громадськості, а отже її громадянська поведінка значною мірою залежать від її рівня поінформованості про події в світі, знань нею своїх прав та обов'язків та бажання їх дотримуватися. Це передбачає розуміння та повагу до законів, норм та правил суспільства, розуміння необхідності їх неухильно дотримуватися.

Сформованість громадянських компетентностей є одним з визначальних аспектів громадянського виховання. Індикатором сформованості громадянських компетентностей, а отже і ефективності громадянського виховання загалом є оцінка власних соціальних можливостей, навички самоорганізації, готовність самостійно розв'язувати особисті та суспільні проблеми, реалізовувати свої життєві плани, мирне розв'язання конфліктних ситуацій.

Методично правильним буде така послідовність громадянського виховання:

- 1) Формується громадянська спрямованість на основі теоретичних знань, громадянських почуттів та емоційної сфери;
- 2) На підґрунті громадянської спрямованості розвивається громадянська активність та поведінка, основою формування яких є почуттєво-емоційної сфери реалізації громадянськорисних ідей.
- 3) Спираючись на попередні складові формуються усталені чіткі та добровільні громадянські компетентності.

Отже, з вищезазначеного можемо сформувати визначення поняття громадянська позиція, як розуміння значимості власної діяльності в житті громади та суспільства, бажання приймати активну участь в житті своєї громади та держави. Громадянське виховання є запорукою становлення свідомої громадянської позиції.

Висновки до РОЗДІЛУ I

Аналіз наукової, науково-популярної та методичної літератури з проблеми національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції на уроках інформатики в початковій школі дав можливість дійти висновку, що в сучасних умовах освіти в Україні виникає потреба у національно-патріотичному та громадянському вихованні на всіх предметах шкільного циклу, не виключенням є і уроки інформатики.

Опрацювавши літературу, ми дійшли висновку, що різні науковці по-різному трактують значення понять національно-патріотичне та громадянське виховання, деякі з них вважають, що це одне те й ж, інші стверджують, що це різні поняття.

У своїй науковій роботі ми охарактеризували та розмежували поняття «національно-патріотичне» та «громадянське виховання». Так національно – патріотичне виховання – це комплексна система методів, прийомів та засобів, які використовуються з метою прищеплення патріотизму, любові до Батьківщини, бажання бути корисним для своєї держави та бажанням її захищати в разі необхідності. А громадянське виховання – це процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політико - юридично дієздатною та захищеною. Отже, національно-патріотичне виховання зосереджено на емоційній сфері сприйняття, любові до своєї Вітчизни, а громадянське на почуттях відповідальності, відчутті себе громадянином власної держави.

Громадянську позицію ми розглядали як розуміння значимості власної діяльності в житті громади та суспільства, бажання приймати активну участь в житті своєї громади та держави. Громадянське виховання є запорукою становлення свідомої громадянської позиції.

Щодо ключових позицій у національно-патріотичному вихованні, варто відзначити такі: сприяння розбудові державної незалежності України, готовність до захисту Батьківщини, пошана до історичної пам'яті та минулого рідної країни, любов до культури, традицій, звичаїв та обрядів, дотримання Конституції України, збереження та примноження природних багатств рідного краю, бережне ставлення до національних багатств. Виділили 3 етапи становлення національно-патріотичного виховання: етап раннього етнічного самоусвідомлення, етап національно-політичного самоусвідомлення, етап державно-патріотичного самоусвідомлення. Щодо рівнів, то дослідники виявляють два рівні патріотичної свідомості — суспільно-психологічний та

ідеологічний. Для ефективності та результативності національно-патріотичного виховання, варто розпочинати його з народження та невпинно працювати все життя.

Визначальними аспектами громадянського виховання, у межах нашої наукової роботи, відзначили наступні: громадянська спрямованість; громадянська активність; громадянська поведінка; громадянські компетентності.

Опрацьована література дала змогу, сформувані теоретичне підґрунтя наукової роботи та дійти висновку, що ефективність національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції на уроках інформатики в початковій школі значною мірою залежить від методологічних підходів до реалізації уроків інформатики з ціллю національно-патріотичного виховання і формування громадянської позиції.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ І ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Методологічні підходи до реалізації уроків інформатики з ціллю національно-патріотичного виховання і формування громадянської позиції.

У сучасному суспільстві саме предметам початкової школи належить провідна роль, оскільки в цьому віці відбувається формування світогляду, становлення моральної, національно-патріотичної та громадянської культур, навчання сучасним формам спілкування в інформаційному суспільстві, розвиток умінь правильно сприймати інформацію та приймати виважені рішення [1].

З кожним днем інформаційно-комп'ютерні технології все глибше проникають в освітню діяльність. Вони виступають потужним рушієм без виключення на всіх уроках освітніх програм, сприяють всебічному гарномійному розвитку та вихованню здобувачів освіти, гарним мотивуючим фактором для здійснення навчально-виховної діяльності [3].

Уроки інформатики в новій українській школі мають на меті сформувати медіаімунітет учнів; сприяти формуванню критичного та творчого мислення; розвивати комунікативні уміння; розвивати медіаторчість молодших школярів, виховувати бажання збагачувати словник, оволодівати усним та писемним мовленням, сприяти гармонійному розвитку здобувачів освіти як особистостей, виховувати в них стійку обдуману громадянську позицію та патріотизм [74].

Займатися національно-патріотичним вихованням та формуванням громадянської позиції учнів початкових класів можна та варто на всіх етапах навчання: як під час підготовки до уроку, так і на будь-якому структурному етапі уроку: для організації навчальної діяльності учнів, актуалізації отриманих знань та мотивації навчальної діяльності, повідомленні теми та мети уроку, для вивчення, усвідомлення та закріплення навчального

матеріалу, під час контролю рівня засвоєння навчального матеріалу та набуття умінь та навичок.

Завдяки урокам інформатики перед здобувачами освіти відкривається доступ як до традиційних форм отримання інформації: розповідь, бесіда, пояснення, самостійне вивчення та опрацювання теоретичного матеріалу, так і до нетрадиційних джерел отримання інформації, абсолютно нові можливості для здобуття та систематизації знань, нові форми і методи прийому та обробки інформації [84].

За умови систематичного впровадження на уроках інформатики елементів громадянської освіти та національно-патріотичного виховання в поєднанні з традиційними методами та прийомами подачі матеріалу за темою урока, не тільки істотно підвищується ефективність сприймання та засвоєння навчального матеріалу, збільшується інтерес учнів до самого процесу здобуття освіти, а й формується свідомо громадянська позиція, виховуються патріотичні почуття, такі як любов до Батьківщини, до рідного краю, поважне та бережливе ставлення до її природи, знання та дотримання законів своєї країни, бажання примножувати та возвеличувати її звичаї, традиції, усну народну творчість.

Задля ефективного та результативного, сталого ефекту національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції на уроках інформатики у початкових класах варто продумати матеріали для впровадження та використання:

- під час підготовки до уроків (розробка навчальних та методичних матеріалів, виготовлення роздаткового матеріалу, підбір та, за потреби, оформлення електронного дидактичного матеріалу).
- при проведенні уроків (демонстрація презентацій, відео та аудіофрагменти, мультимедійні навчальні програми, наочні посібники тощо);
- для обміну досвідом з вчителями з інших країн, регіонів, шкіл;
- для ознайомлення з сучасними методами навчання та переймання передового педагогічного досвіду;

- щоб брати участь у конференціях та семінарах тощо [85].

Інноваційність, мультимедійність та постійне використання гаджетів, які є запорукою ефективності уроків інформатики в початкових класах, створює гарні передумови для національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції на уроках інформатики в початкових класах. [11]. Так, використання медіа, що є обов'язковим на уроках інформатики та чому приділяється значна увага, дає можливість стимулювати три види внутрішньої мотивації:

- *широкий пізнавальний мотив засвоєння і пошуку нових знань* – підтримується цікавими фактами, новизною матеріалу;
- *навчально-пізнавальний мотив* – спонукає оволодівати новими способами засвоєння знань, підтримується наданням можливості діяти в навчанні різними способами;
- *мотив самоосвіти* – підтримується зв'язками навчального змісту з досвідом, особистісними очікуваннями.

Комп'ютер у національно-патріотичному та громадянському вихованні молодших школярів виконує такі функції:

- «джерело навчальної інформації;
- наочність;
- тренажер;
- інструмент діагностики;
- засіб підготовки текстів, їх зберігання;
- графічний редактор» [54].

Зміст і методика предмета «Інформатика» є невичерпним джерелом морального, етичного, естетичного виховання школярів, не виняток і національно-патріотичне та громадянське виховання. Вони сприяють мовленнєвому, інтелектуальному і творчому розвитку здобувачів освіти.

Для національно-патріотичного виховання та становлення свідомої громадянської позиції на уроках інформатики в учнів молодших класів необхідно вирішити такі завдання:

- мотивувати учнів до сприйняття теоретичного матеріалу, зацікавити їх темою уроку;
- створювати постійну потребу в зосередженні уваги та усвідомленні почутого;
- навчитися підбирати національно спрямовані завдання, які б сприяли формуванню сталої та свідомої громадянської позиції;
- створити доброзичливу атмосферу на уроці, психолого - педагогічні умови, які необхідні для сприйняття, осмислення й осмисленої оцінки почутого чи побаченого;
- формувати вміння виділяти основну думку, ідею ;
- мотивувати учнів брати участь в аналізі почутого матеріалу, усвідомленні та вчити робити правильні висновки;
- організовувати пошуково-творчу діяльність школярів;
- над постійним вдосконаленням естетичного смаку, моральних якостей здобувачів освіти [48].

Найпоширеніші технології, які застосовуються на уроках інформатики в початкових класах, які не тільки сприяють реалізації освітніх задач, а й сприяють національно-патріотичному вихованню та формуванню громадянської позиції молодших школярів:

– *книга* – знання, що стосуються історії України, її звичаїв та традицій, винаходів українських науковців, якими пишається все людство, пам'ятки архітектури, усна народна творчість. Практичні вміння щодо індивідуальної та групової роботи створення власних книжок за допомогою комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій (загадки, казки, словники й ін.);

– *періодичні друковані видання* – знання про події, новини України та світу, успіхи знаменитих українців. Уміння створювати номер газети чи журналу, вміння розповісти зміст інформаційного повідомлення за його заголовком, розуміння термінів «факт» та «судження»;

– *фотографія* – знання про історію України, портрети славетних українців, пейзажі природи рідного краю, правила дорожнього руху, права та

обов'язки громадянина. Практичні уміння «зчитування» інформації із фотографії (наприклад, вправа «Розкажи історію»), уміння описувати сюжет фотографії, аналізувати зображення і зміст фотографії, складати та розповідати біографію за фотографією, мають можливість складати різноманітні словесні портрети, історії, твори описи, естетично наповнюватися природою рідної держави, власного краю;

- *малюнок* – знання українських художників, їх робіт як носія певного виду інформації, розуміння, яку саме інформацію можна передавати через певний вид малюнку;

- *ілюстрації* – застосовується як додатковий ресурс для пояснення тексту. Уміння створювати ілюстрації на комп'ютері, за допомогою програм Microsoft Power Point, Tux Paint до тем у підручнику, співвідносити ілюстрацію із відповідним фрагментом тексту, уміння самостійно ілюструвати текст, щоб підкреслити його основну думку(наприклад, вправа «Ілюстратори»);

- *радіо* – знання, що радіо – засіб передавання аудіоінформації, аудіоказки, засоби впливу на радіослухачів, розуміння, яку саме інформацію можна отримати із певної радіопередачі. Уміння аналізувати та синтезувати інформацію, наприклад інформація про природні багатства України, її неповторну красу. (гра «Опиши побачене»);

- *телебачення* – знання історії України, її географічного та політичного положення тощо. Уміння фантазувати, прогнозувати, виступати в ролі ведучого на телебаченні, створювати історії (гра «Телевізор майбутнього»), створювати презентації власних телепрограм за заздалегідь підготовленим планом, вибирати формат програми згідно запропонованої теми і мети;

- *мультфільми, анімації* – знання щодо звичаїв та традицій українців, про козацтво, життя та побут наших предків. Становлення чіткої громадянської позиції, визначення себе як українця, гідного сина/доньки свого народу (вправа «Вчимося дивитися мультфільми»);

– *інтернет* – знання, що інтернет – це зібрання інформації, освітній та розважальний ресурс, засіб спілкування та передавання даних, простір для творчості, чи потрібно довіряти всій інформації, розміщеній в інтернеті. Уміння знаходити інформацію в інтернеті, користуватися соціальними мережами як засобом спілкування, уміння передавати інформацію в інтернеті, перевіряти інформацію отриману в інтернеті;

– *сучасні гаджети* – знання щодо різноманітності гаджетів, їх призначення, негативний вплив зловживання ними на здоров'я дітей, переваг реального спілкування від віртуального. Уміння диспутувати про користь і шкоду гаджетів, скільки часу безпечно користуватися сучасною технікою, описувати та малювати Україну майбутнього, створювати проекти про розвиток та розквітання України. [30, 46, 67, 71, 79,83].

Таким чином, застосування форм і методів, які є обов'язковими при подачі матеріалу на уроках інформатики, сприяють підвищенню результативності та ефективності освітнього процесу, а також підвищенню інтересу і мотивації учнів до роботи, виховують учнів у напрямі національно-патріотичного та громадянського виховань.

Для підвищення ефективності та зручності побудови уроків інформатики, які будуть націлені на формування громадянської позиції та національно-патріотичного виховання можемо запропонувати систему спеціальних занять, нетрадиційного типу:

- на підготовчому та початковому етапі (уроки-ранки);
- на основному етапі (уроки-доповіді);
- на завершальному етапі (усний журнал).

На підготовчому та початковому етапах пропонується проводити так звані уроки-ранки, які дозволяють у невимушеній формі перевірити уже наявний рівень національно-патріотичного виховання та наявну громадянську позицію. Це дасть змогу вчителю будувати подальшу траєкторію роботи опираючись не тільки на вікові особливості сприймання та засвоєння матеріалу учнями певної вікової категорії, а й на індивідуальні особливості

кожного учня в класі, забезпечить індивідуалізацію та диференціювання, яке є необхідним для формування громадянських переконань.

Основою уроків-ранків є ті матеріали уроків, які справили на учнів найбільші враження та найкраще запам'ятались, увійшли в їхнє повсякденне життя. На даних етапах роботи вчитель заохочує складати різних персонажів, яких зручно виконувати в програмі Paint, презентувати свої улюблені куточки України (музеї, пам'ятки архітектури, місця природи), створювати відео-ряди, колажі з допомогою інтернет-сервісу Loure, створення ментальних карт за допомогою сервісів Mindomo, Popplet (мал. 2.1.) [27].

Мал. 2.1. Сервіс Popplet.

Такі цікаві завдання, як ніщо інше сприяють формуванню громадянської позиції та національно –патріотичному вихованню Здобувачів початкової ланки освіти.

На основному етапі навчання учнів на уроках інформатики рекомендується метод – ініціативності, самостійності та творчості [80]. Це уроки-повіді на національно-патріотичну тему. Звичайно незамінним помічником у виборі та підготовці матеріалів виступають засоби інформаційно-комп'ютерних технологій.

На завершальному етапі найвдалішою формою перевірки рівня сформованості є усний журнал. Це театралізоване дійство, яке зберігає всі зовнішні ознаки журналу: «обкладинку», назву, логотип, заставку, сторінки, заголовки. Виконувати цей вид діяльності дуже зручно з допомогою програми Microsoft PowerPoint (мал. 2.2.)

Мал. 2.2. Усний журнал з програми Microsoft PowerPoint.

Комп'ютерні ігри, в які можна пограти з учнями будь-якого класу, є надійним помічником для вчителів у національно-патріотичному вихованні молодших школярів та формуванні їх свідомої громадянської позиції. За змістом і формою вони досить різноманітні і їх можна практикувати на будь-якому етапі уроку інформатики. Вони допомагають створити у школярів веселий настрій, збагачують їхні знання, розвивають творчу уяву, образну пам'ять та мислення (мал. 2.3.) [72].

Мал. 2.3. Використання комп'ютерних ігор.

Можна використовувати завдання, засновані на розпізнаванні місць України за окремими малюнками чи уривками, постановці та розв'язуванні «каверзних» запитань із історії чи географії, відгадуванні імен літературних героїв з української усної народної творчості, імен письменників чи художників, українських народних інструментів, складанні завдань за принципом «чого не вистачає»— це неповний перелік можливостей, які забезпечує інтернет-сервіс, який можна застосовувати і в режимі оффлайн, LearningApps. У процесі завдань такого типу не тільки формується свідомо

громадянська позиція, здобувачі освіти починають розуміти та осмислювати важливість та необхідність збереження та примноження природніх, творчих та інших багатств рідного краю, а й розвиваються інтелектуальні, моральні та вольові риси особистості, виявляється і вдосконалюється кругозір, активізуються нахили і здібності [32].

Мал. 2.1. LearningApps.

Інноваційним та ефективним засобом, який є доступним для використання на уроках інформатики є віртуальні екскурсії, проведення яких неможливе без залучення ІКТ та учнівського колективу. Цей вид діяльності допомагає учням розвивати власну творчість, адже вони можуть реалізувати себе в ролі екскурсійного гіда, працівника музею, репортера чи журналіста – в залежності від ідеї, змісту та самої теми екскурсії. Такі віртуальні екскурсії потребують великого рівня підготовки, пізнавально-пошукової діяльності від школярів. Проте за рахунок їх цікавості та змістовності, адже учні можуть заочно побувати в місцях де жили та творили відомі письменники, ознайомитись з різними пам'ятками мистецтва чи архітектури з різноманітними музеями та виставками, звичаями та побутом наших предків, значною мірою відбувається формування почуття патріотизму, гордості за велич власної країни та усвідомлена самоідентичність себе, як невід'ємної частини власної держави, усвідомлення власної відповідальності за її процвітання [23].

Свідома, чітка та непохитна громадянська позиція вчителя та дух патріотизму мають бути присутніми на кожному уроці та позакласному занятті, при будь-якій формі організації навчально-виховної діяльності [9].

Для формування громадянської позиції молодших школярів та їх національно-патріотичного виховання вчителю варто на кожний урок інформатики підбирати цікавий матеріал, захоплюючі ігрові вправи та завдання, які вимагають винахідливості, допитливості, розумового напруження, викликають позитивний настрій та емоції, а інформаційно-комп'ютерні технології, без яких неможливий жоден урок інформатики, з їх яскравим та різнобарвним, гучним та динамічним, науковим та пізнавальним забезпеченням, є цьому запорукою.

2.2. Розробка практичних завдань на уроки інформатики, що мають зміст патріотичного та громадянського характеру.

Сьогодні як ніколи виникла необхідність сприяти формуванню духовно багатой, розвиненої, творчої особистості, справжнього громадянина України на уроках інформатики. Вирішення даної проблеми досягається за допомогою поєднання інноваційних технологій із дидактичним матеріалом, що має зміст патріотичного характеру.

Використання цікавих практичних завдань для досягнення цієї мети дозволяє зробити процес цікавішим та сформувати людину, яка любить свою Батьківщину, цінує рідну землю, розуміє і поділяє сутність національної ідеї, є носієм національної культури, своєї діяльності сприяє культурному зростанню Батьківщини, любить і відстоює рідну мову, користується нею, любить свої звичаї, традиції, підтримує співгромадян з патріотичним способом мислення [6].

Використання навіть невеликих дрібничок у навчальному процесі, таких як: українські смайлики за гарно виконане завдання, привітання українською мовою під час завантаження ОС, замість стандартного «Добро пожаловать»

можна використати – «Україна – єдина країна», використання фону робочого стола з національною тематикою – сприяє формуванню свідомого ставлення до цінностей. У молодшій школі можна застосувати цікаві фізкультхвилинки з персонажами, які танцюють і виконують українську пісню.

У межах наукової роботи нами було попередньо опрацьовано та проаналізовано ряд літератури [4, 20, 25, 29, 38, 47, 56], у відповідності розроблено ряд завдань, які можна використовувати на уроках інформатики в початкових класах.

Тема уроку: «Практична робота. Робота з клавіатурним тренажером».

Завдання: набрати на клавіатурі текст вірша:

«Любіть Україну, як сонце, любіть,
Як вітер, і трави, і води...
В годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди» [68].

Тема: «Поняття комп'ютерної графіки».

Завдання 1: Зобразити Державний герб та оформити в текстовому процесорі текст про герб, доповнивши його зображенням.

Тризуб

«Наш герб – тризуб. У ньому сила.
Отця небесного і сина
Уважно придивись до нього –
На Духа схожий він Святого,
Що голубом злетів з небес
І у людських серцях воскрес.
Тризуб, немов сім'я єдина
Де тато, мама і дитина
Живуть у мирі і любові

На Україні вольній, новій» [58].

Мал. 2.1 Державний герб України

Завдання 2: Зобразити прапор України та оформити в текстовому процесорі текст про прапор, доповнити зображенням.

Мал. 2.2. Державний прапор України

Прапорець

«Прапорець, що я тримаю,
Для мене – єдиний.
Прапорець цей, що я маю, –
Символ України.
Нема в світі більш святого
Й не буде ніколи
Від край неба голубого
Над пшеничним полем» [82].

Тема уроку: «Графічний редактор Paint».

Завдання 1: Розмалювати писанки.

Під час даних уроків можна запропонувати переглянути презентації (випереджувальне домашнє завдання), що допомагають ознайомитися з мистецтвом писанкарства в Україні та з історією української вишивки. Виконуючи вправу «Візерунок», учні, використовуючи елементи орнаменту візерунку, створюють схему вишивання серветки. Завдання для творчих дітей: створити орнамент. Супроводжувати виконання практичного завдання можна українською народною музикою.

Завдання 2: Створити екологічні плакати.

При цьому дати здобувачам освіти усвідомлення, що моральний аспект патріотизму полягає і в розвитку національної економіки, і в підтримці національного виробника, і в економічній, господарській порядності власників підприємств тощо.

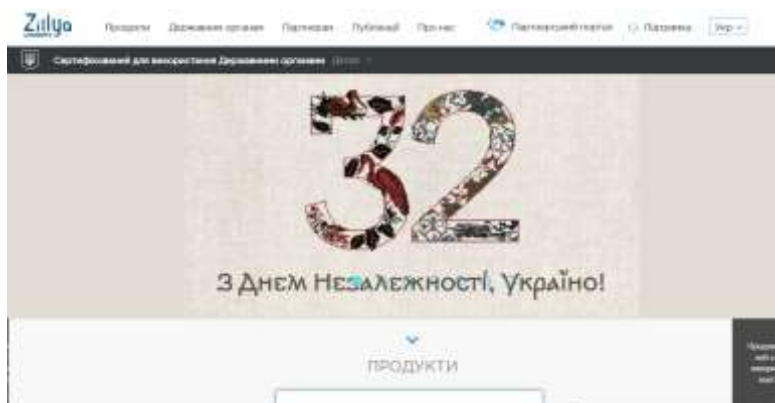
Завдання 3: Виконати мультимедійну презентацію для місцевої спільноти за вибором учнів (реклама, хроніка подій, вірєць для нашої спільноти, новини нашої спільноти, таланти)

Тема уроку: «Людина і комп'ютер. Цифрові пристрої»

Завдання: Створити презентацію «Видатні українські імена в інформатиці», в якій подати дані про видатних українських вчених-творців інформатики та їх відкриття.

Тема уроку: «Захист від комп'ютерних вірусів»

Завдання: підготувати розповідь про роботу українського антивірусу Zillya та його розробників.

Мал. 2.3 Zillya

Тема уроку: «Що таке Інтернет?»

Завдання: Науково-дослідна робота – підготувати проєкт «Моя країна – Україна», використовуючи простори мережі Інтернет.

Тема уроку: «Створюємо презентацію-фотоальбом».

Завдання: Створити презентацію-фотоальбом «Визначні пам'ятки України».

Тема уроку: «Створення програми у Скретч».

Завдання: За заданим алгоритмом створити герб України.

Тема уроку: «Інформація та повідомлення».

Завдання: Здобувачам освіти потрібно написати замітку в класну газету.

Роботу можна організувати таким чином:

- Обрати національно-патріотичну теми для статті.
- Розподілити обов'язки, хто буде писати статті, хто буде додавати ілюстрації, фото, малювати тощо.

Підбиваючи підсумки справи, учні розповідають чому обрали саме таку тему.

Тема уроку: Створення творчих робіт у графічному редакторі Paint.net.

Завдання: «Створення діафільму». Учні створити паперовий макет плівки з діафільмом про свій рідний край, для чого варто притримуватися певного плану:

1. Придумати сюжет, який буде відображено на малюнках.
2. Підготувати роздруківку плівки. Можна відразу порахувати кількість необхідних кадрів, а можна їх роздрукувати по одному, а потім склеїти.
3. Наклеїти або намалювати по порядку сюжети з твору.
4. Оформити початковий та кінцевий кадри.
5. Якщо потрібно, склеїти кадри.
6. Презентувати свій діафільм однокласникам, друзям, батькам.

Тема уроку: «Робота в Текстовому редакторі»

Завдання 1: Учням треба створити власну обкладинку до книжки «Рослини-символи України».

Варто розпочати роботу із обговорення:

- Яку інформацію ми можемо дізнатися із обкладинки?
- Що або хто на ній може бути зображений?
- Які надписи можна зробити на обкладинці?
- Як зробити заголовок книги гарним та привабливим?

Учні виготовляють обкладинку до книги за допомогою текстового редактора.

Після завершення учні презентують свої роботи.

Завдання 2: Метод З-Х-Д («знаю – хочу дізнатися – дізнався»). Здобувачам освіти потрібно заповнити таблицю «Я громадянин».

З-Х-Д («знаю – хочу дізнатися – дізнався»)

Що ми знаємо?	Про що хочемо дізнатися?	Про що дізналися
---------------	--------------------------	------------------

Стратегія «З-Х-Д» передбачала аналіз учнями власних знань з теми «Я громадянин», що буде розглядатися на уроці; постановку власних запитань з цієї теми, що виявляють їх зацікавленість тією чи іншою стороною питання; стислий запис інформації з теми, яку вони отримали на уроці, а також планування власних кроків щодо можливих шляхів отримання нових знань, формування громадянської позиції (переглянути відео, знайти інформацію в інтернеті тощо).

2.3. Організація емпіричного дослідження та аналіз отриманих даних.

В межах нашої наукової роботи з метою емпіричного дослідження організації національно-патріотичного виховання і формування громадянської позиції учнів молодшого шкільного віку на уроках інформатики в початкових класах ми обрали такі методи дослідження: письмове опитування (констатувальний експеримент), результати якого виклали в карту аналізу знань дітей з національно-патріотичного та громадянського виховання

(Додаток В) для визначення уже наявного рівня вихованості. Після чого нами було проведено урок інформатики, який був націлений на виховання патріотизму та свідомої громадянської позиції (Додаток Г) (формувальний етап). З метою визначення ефективності методики розвитку комунікативних умінь засобами медіа технологій було проведено контрольний експеримент. Учні пропонувалися завдання теоретико-практичного характеру, подібні до тих, що учнів виконували під час уроку. Ці завдання та запитання мали на меті з'ясувати рівень покращення та підвищення стану національно-патріотичного та громадянського виховання учнів другого класу.

Такий добір методик дозволить нам об'єктивно та ґрунтовно розглянути досліджувану проблему, виявити школярів, в яких низький рівень інтересу до читання. Методичний інструментарій, який ми обрали для проведення емпіричного дослідження також дозволить зрозуміти загальне відношення респондентів до держави, їх знання держави та її символів, а також практично перевірити ефективність впливу уроків інформатики на національно-патріотичне виховання та становлення свідомої громадянської позиції.

У дослідженні на добровільній основі взяли участь учні 2 класу загальноосвітньої школи № 10 міста Ромни в кількості 25 чоловік, з них 11 хлопчики і 14 дівчаток. Середній вік випробовуваних, склав 8 років.

З метою реалізації програми дослідження було обрано молодший шкільний вік. Це зумовлено, недостатньою кількістю напрацювань з цієї теми, а також зміною соціальної ситуації розвитку, зміною провідної діяльності, важливістю формування стійкого та систематичного бажання ставати свідомим громадянином власної держави. В якості мотивації для випробовуваних виступали інструкція експериментатора, бажання взяти участь в програмі і прагнення до соціального схвалення. Однак слід зазначити, що прагнення учнів молодшого шкільного віку до соціального схвалення може також виступити і як негативний фактор, оскільки респонденти найчастіше, бажаючи здаватися кращими, прагнуть давати соціально бажані відповіді.

Письмове опитування, результати якого опрацьовані та систематизовані в карті аналізу знань дітей з національно-патріотичного та громадянського виховання спрямоване на визначення уже наявного рівня національно-патріотичної вихованості та рівня сформованості та свідомості громадянської позиції здобувачів освіти початкової ланки, адже щоб ми змогли виявити рівень ефективності впливу уроків інформатики на патріотичний та громадянський розвиток потрібно знати про уже наявний рівень. Ця методика складається з 26 запитань відкритого типу. За результатами аналізу даних вдалось виявити індивідуальний рівень національно-патріотичного виховання та громадянської позиції кожного здобувача освіти та загалом середній рівень класу, який ми відобразили у карті аналізу знань дітей з національно-патріотичного та громадянського виховання. (Додаток В)

Залежно від набраних учасниками опитування балів ми можемо виявити рівень вихованості здобувачів освіти:

- 0 -8 балів - низький рівень;
- від 9 – 19 балів – середній рівень ;
- від 20 – 26 балів – високий рівень читацького інтересу.

Методика спрямована на виявлення осіб у яких недостатній рівень національно-патріотичної та громадянської вихованості.

1. Проведений нами урок, виступав формуючим етапом експерименту.

Основною ціллю було підтвердити чи спростувати гіпотезу про те, що уроки інформатики можуть дійсно сприяти вихованню в здобувачів освіти громадянських якостей, свідомості та патріотизму, любові та бажання до пізнання рідної держави.

2. Перевірка ефективності відбувалася за допомогою запитань та завдань. Було обрано 13 запитань, які мали дещо схожість з запитаннями констатувального експерименту.

Охоплює такі діапазони балів:

0–8 балів — низький рівень.

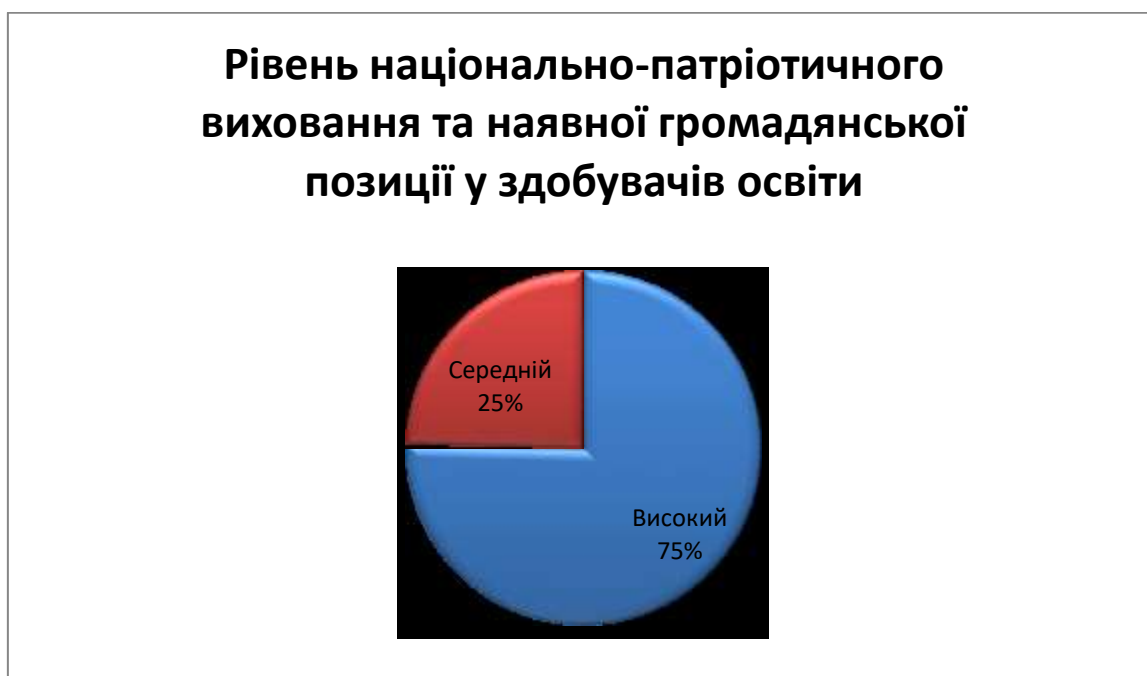
10 - 16 балів — середній рівень впливу.

18 - 22 бали — достатній.

22 - 26 балів — високий рівень.

За результатами обробки даних емпіричного дослідження, спрямованих на виявлення ефективності використання уроків інформатики на формування національно-патріотичного виховання та громадянської свідомості нами отримані такі кількісні показники.

Згідно письмового опитувальника у 75 % (19 осіб) – високий рівень національно-патріотичного виховання, 25 % (6 осіб) – середній рівень, у жодного з учнів не зафіксовано низького рівня національно-патріотичного виховання та громадянської позиції (мал. 2.4).

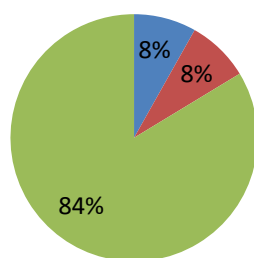

Мал. 2.4 . Результати виміру рівня національно-патріотичного виховання

Результати самостійно розробленого опитувальника дозволяють нам зробити такі висновки: низький рівень впливу не простежувався в жодного учня, у 8% (2 особи) виявився середній рівень впливу, 8 % (2 особи) – достатній рівень впливу, у 84% (21 особа) – високий рівень впливу уроків інформатики на національно-патріотичне виховання та становлення громадянської позиції (Мал. 2.5).

Рівень впливу уроків інформатики на національно-патріотичне виховання та становлення свідомої громадянської позиції

■ Середній рівень ■ Достатній ■ Високий ■

Мал. 2.5 Результати виміру рівня впливу уроків інформатики на національно-патріотичне виховання та становлення свідомої громадянської позиції

Отже, проводячи аналіз результатів емпіричного дослідження слід зазначити, що уроки інформатики можуть бути надзвичайно ефективними у розвитку громадянської свідомості, чіткої громадянської позиції та для національно-патріотичного виховання.

При аналізуванні результатів дослідження стало відомо, що немає істотних відмінностей в результатах за гендерною ознакою: як хлопчики, так і дівчатка однаково позитивно реагують на національно-патріотичне та громадянське виховання. Проте, як виявилось учні в яких до проведення експериментального інформатики уроку рівень вихованості був на середньому рівні, активніше та завзятіше реагують на вплив.

Висновок до РОЗДІЛУ II

Свідома, чітка та непохитна громадянська позиція вчителя та дух патріотизму мають бути присутніми на кожному уроці та позакласному занятті, при будь-якій формі організації навчально-виховної діяльності. Для формування громадянської позиції молодших школярів та їх національно-патріотичного виховання вчителю варто на кожному уроку інформатики підбирати цікавий матеріал, захоплюючі ігрові вправи та завдання, які

вимагають винахідливості, допитливості, розумового напруження, викликають позитивний настрій та емоції, а інформаційно-комп'ютерні технології, без яких неможливий жоден урок інформатики, з їх яскравим та різнобарвним, гучним та динамічним, науковим та пізнавальним забезпеченням, є цьому запорукою.

В рамках курсової роботи з ціллю аналізу учнівського наявного рівня національно-патріотичного виховання та сформованості громадянської позиції, а також гіпотетичної можливості ефективного впливу на них на уроках інформатики в учнів 1-4 класів ми провели емпіричне дослідження.

За основу дослідження ми обрали: Письмове опитування, результати якого опрацьовані та систематизовані в карті аналізу знань дітей з національно-патріотичного та громадянського виховання спрямоване на визначення уже наявного рівня національно-патріотичної вихованості та рівня сформованості та свідомості громадянської позиції здобувачів освіти початкової ланки. Проведений нами урок, виступав формуючим етапом експерименту. Перевірка ефективності відбувалася за допомогою запитань та завдань.

Опрацьовані результати дали змогу дійти висновку, що уроки інформатики в початкових класах можуть бути ефективними та результативними в напрямі національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції. Це дало змогу додатково розробити завдання для уроків інформатики.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне обґрунтування й практичне вирішення актуального наукового завдання щодо національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції на уроках інформатики в учнів 1-4 класів. На основі узагальнення результатів наукової роботи сформульовано такі висновки:

1. На основі опрацювання та аналізу наукової, науково-популярної та методичної літератури з'ясовано стан вивчення питання національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції на уроках інформатики в учнів 1-4 класів. З'ясовано, що в сучасних умовах становлення освіти в Україні потреба національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції стоїть гостро, тому має місце робота за цими напрямками на всіх предметах шкільного циклу, не виняток і уроки інформатики.

Проведений науковий аналіз засвідчив багатоаспектність дослідження проблеми національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції на уроках інформатики в учнів початкової школи. Проте рішення цієї проблеми не знайшло належного висвітлення в умовах сьогодення, хоча потребує всебічного вивчення.

2. У процесі констатувального експерименту з'ясовано, що в школі відводиться належне місце для національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції, хоча і виявлено низку проблем, що потребують вирішення: недостатній рівень володіння теоретичними знаннями та епізодичність застосування вчителями початкових класів завдань та запитань, які б сприяли національно-патріотичному вихованню та формуванню громадянської позиції на уроках інформатики.

3. Нами висвітлено методологічні підходи до реалізації уроків інформатики з ціллю національно-патріотичного виховання і формування громадянської позиції у освітньому процесі початкової школи, що дає вчителю можливість урізноманітнювати форми подання інформації; використовувати

комп'ютерні програми, що включають різноманітний набір вправ для розвитку комунікативних умінь засобами медіатехнологій, що передбачає мотиваційний, теоретичний, діяльнісний, творчий етапи. Вони дають можливість активізувати навчальну діяльність учнів, посилювати їх самостійну роботу; розвивати комунікативні вміння та критичне мислення учнів.

Розроблені методичні підходи реалізації уроків інформатики з ціллю національно-патріотичного виховання і формування громадянської позиції передбачають застосування різнопланових вправ під час проведення навчальних занять, самостійної роботи та практичної підготовки, спрямованих на реалізацію означеного проблемного питання.

4. Нами експериментально перевірено ефективність реалізації методичних підходів національно-патріотичного виховання та розвитку громадянської позиції на уроках інформатики в початкових класах; проаналізовано та узагальнено результати експериментального дослідження.

Аналіз та узагальнення результатів експериментального дослідження дали змогу з'ясувати динаміку кількісно-якісних змін. У результаті цілеспрямованого впливу відбулися зміни в рівнях розвитку національно-патріотичного виховання та громадянської позиції здобувачів освіти початкової ланки.

5. Нами були розроблено ряд практичних завдань, які можна застосовувати на уроках інформатики, що мають зміст патріотичного та громадянського характеру.

6. Сформовані додатки, які доповнюють та повноцінно розкривають зміст проробленої наукової роботи. Додаток А – Концепція національного виховання, додаток Б - Концепція національно-патріотичного виховання «Громадянин України III тисячоліття», додаток В - Карта аналізу знань дітей з національно-патріотичного та громадянського виховання, додаток Г – конспект уроку на тему «Тема: Поняття моделі» із завданнями для реалізації національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції,

додаток Д – презентація до уроку, додаток Е – сертифікати, які підтверджують участь в міжнародних конференціях та апробацію отриманих результатів.

Отже, вирішення завдань дослідження забезпечило досягнення його мети – теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції на уроках інформатики в 1-4 класах.

Література

1. Авер'янова Н. М. Інформаційний простір в системі освіти. *Рідна школа*. 2001. № 2. С.33.
2. Альошин Л.І. Культура інформації в інформаційному суспільстві: постановка проблеми. Процеси теоретичного осмислення. К., 2001. С.87-101.
3. Антоненко В. М. Сучасні інформаційні системи і технології: навч. посіб. К.: КСУМГІ, 2015. 131 с.
4. Арестова О. М., Бабанін Л. М., Войскунський О.Є. Мотивація користувачів Інтернету. Гуманітарні дослідження в Інтернеті. 2000. 431 с.
5. Бауер М. Й. Система безперервного національного виховання. Теоретико-практичні аспекти реалізації: матеріали III Міжнар. наук. – практ. конф. Чернівці, 1999. С. 17-25.
6. Бех І.Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
7. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності: наук. видання. Київ: Либідь, 2006. 27 с.
8. Бондаренко Н. В. Ідеї українських інтелектуалів як підложжя національнопатріотичного виховання. Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики. Суми: КЗ Сумський ОШПО, 2022. С. 1–13.
9. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації . Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
10. Бойченко В. П. Сучасний стан патріотичної вихованості молодших школярів. *Початкова школа*. 2005. №5. С.12-14.

11. Бученко І. В. Комп'ютеризація навчання – свідчення професійної майстерності педагога. Інститут післядипломної педагогічної освіти. К., 2007.
12. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал. Полтава : Ред. газ. «Полтав. вісник», 1994. 191 с.
13. Вишневський О. І. Орієнтири національного виховання. *Рідна школа*. 1994. № 4. С.5.
14. Вишневський О. І. Ще раз про народження громадянина: національне і громадське у сучасному українському вихованні . *Освіта*. 2002. №8-9. С.6-7.
15. Волошина Н. В. Порівняльний аналіз понять “патріотизм” і “націоналізм” в Україні. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. 2015. №4. С. 122 – 129.
16. Волошина Н. В. Філософські погляди на сутність патріотизму як інформаційно-психологічну складову інформаційної безпеки. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2009. №1 (4). С. 72 – 75.
17. Гавлітіна Т.М., Гавриш Н.П., Давидюк Н.Ю., Ситник Г.І. Інноваційна виховна діяльність: навчально-методичний посібник. Рівне: Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2006. 80 с.
18. Гавлітіна Т.М. Національно-патріотичне виховання у позашкільному навчальному закладі. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць*. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2001. Випуск 14. С. 138-140.
19. Гнатюк В. М. Зміст і форми національного виховання учнів. *Рідна школа*. 1999. № 9. С.17-20.
20. Гнатюк В. М. Управління системою національного виховання учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2000. №4. С. 1 -3.

21. Гомон П. С. Важливе джерело поглиблення національної самосвідомості учнів. *Рідна школа*. 2001. №2. С.9-11.
22. Гонський В.В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 9-14.
23. Гороль П. К. , Гуревич Р. С. Коношевський Л. Л., Сучасні інформаційні засоби навчання: навч. посіб. К.: Освіта України, 2007. 535 с.
24. Гулеватий А.А. Інформаційна культура як основа психологічної готовності особистості до використання комп'ютерної техніки: збірник наукових праць №23. Частина II. Хмельницький: Видавництво Національної академії ПВУ, 2002. 431 с.
25. Дегтярьова Г.А. Підготовка вчителя до проведення сучасного уроку в умовах інформатизації освіти: навч.-метод. посіб. Харків: ХАНО, 2011. 220с.
26. Духнович О.В. Вибрані твори / підгот. текстів та примітки Федаки Д. М. Ужгород: ВАТ «Видавництво „Закарпаття“, 2003. 568 с.
27. Забарна А. Комп'ютерно орієнтовані технології у навчально-виховній діяльності освітнього закладу . *Завуч*. 2004. №8. Вкладка. С.1-8.
28. Завдання і напрями національно-патріотичного виховання в школі. Педрада Портал освітян України : веб-сайт. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/185-napryami-natsionalno-patrotichnogo-vihovannya-na-navchalniy-rk> (дата звернення: 04.10.2022).
29. Зубцова Ю.Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання”. Київ, 2012. 20 с.
30. Зязюн І.А. Технологізація освіти як історична неперервність. *Неперервна педагогічна освіта. Теорія і практика*. 2001. № 1. С.73-85.
31. Зякун А. І. Особливості формування національної свідомості молоді на сучасному етапі державотворення. *Рідна школа*. 2006. С. 7-9.

32. Івашковський В. В. Стратегія, методика і концептуальні засади патріотичного виховання школярів. *Рідна школа*. 2002. № 11. С. 26-30.
33. Ігнатенко О.В. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛ. II International scientific and practical conference «Modern Approaches to Problem Solving in Science and Technology» (November 15-17, 2023) Warsaw, Poland, International Science Unity. 2023. 310-314.
34. Ігнатенко П. П. Конституція України - громадянське виховання учнів. *Початкова школа*. 1997. №1. С.2-7.
35. Іова В. Формування громадянської культури особистості: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський.: Абетка, 2003. 171 с.
36. Кірик М. К. Формування національної самосвідомості учнів: основні завдання та шляхи їх реалізації. *Учитель початкової школи*. 2015. № 8. С. 8 – 12.
37. Кириченко В. В. Психологія інформаційної діяльності : навчальний посібник. 2-ге вид. вип. і доп. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 146 с.
38. Кловак Г. Т., Ткаченко В.В. Формування етнічної самосвідомості школярів - важлива проблема сучасної національної школи України. *Учитель*. 2000. №1-3. С.38-40.
39. Кондратюк В. Д. Використання медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*: зб. наук. пр. VI Кримські педагогічні читання: «Нові педагогічні технології в освіті та формування гуманітарно-технічної еліти»: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 21-24 травня 2013 р. / ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ. Харків: НТУ "ХП", 2013. Вип. 34-35 (38-39). С. 173-179.
40. Концепція Нової української школи: від 27 жовтня 2016 року. Міністерство освіти і науки України. Офіц. вид. Київ: КабМін України, 2018. 40 с.

41. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави. *Педагогічна газета*. 2000. № 6 (72). Червень. С.3-8.
42. Коркішко О. Становлення патріотичного виховання в 19-20 ст. *Рідна школа*. 2004. № 2. С. 60-62.
43. Кутова А. С. Національне виховання - джерело особистісного розвитку дитини . *Початкова школа*. 2002. №2. С.14-16.
44. Лебідь І. Національні цінності у виховному процесі загальноосвітньої школи. *Рідна школа*. 2001. №11. С.15-16.
45. Лозова В.І, Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. Харків: « О В С», 2002. 383 с.
46. Мартинюк І. В. Національне виховання : теорія і методологія. Київ: ІСДО, 1995. 160с.
47. Марушій О. І. Шляхи активізації патріотичного виховання в школі. *Рідна школа*. 2001. № 5. С. 22-24.
48. Матвієнко О. В. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної взаємодії: монографія. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 384 с.
49. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. Додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. С. 20.
50. Національно-патріотичне виховання. *Міністерство освіти і науки України*: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya> (дата звернення: 04.10.2022).
51. Національно-патріотичне виховання. *Управління освіти, культури, молоді і спорту Чопської міської ради* : веб-сайт. URL: <https://chop-osvita.gov.ua/nacionalnopatriotichne-vihovannya-11-50-25-28-02-2019/> (дата звернення: 04.10.2022).
52. Нечипоренко Л.С. Особистісна культура як умова формування творчої індивідуальності. Харків: ХДПУ. 2000. С.59.

53. Патріотизм. *Вікіпедія*: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Патріотизм#:~:text=Філософи%20та%20політологи%20визначають%20патріотизм,любов%27ю%20до%20свої%20Батьківщини> (дата звернення: 04.10.2022).
54. Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання - складові становлення громадянина . *Шлях освіти*. 2002. № 1. С. 9-14.
55. Петлюшенко Н. І. Упровадження комп'ютерних технологій у початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. 2012. № 1. С. 12 – 16.
56. Петренко О., Дежнюк Г. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді. *Позакласний час*. 2005. №3-4. С.28-29.
57. Петухова Л.Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища: монографія дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» . Херсон: Айлант, 2007. 200 с.: іл.
58. Пługина А. П. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів медіакомпетентності: дис. ... доктор філософії: 013 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Глухів, 2020. 278 с.
59. Поклад Н. Тризуб. *Мої улюблені вірші*. Тернопіль, 2014. С. 13.
60. Пономаренко Л. А. Виховання громадянськості у молодших школярів. *Початкова школа*. 2001. № 3. С. 17-20.
61. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: постанова кабінету міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 із змінами № 538 від 07.08.2013 № 143 від 26.02.2020. URL: http://lib.znau.edu.ua/jirbis2/images/phocagallery/2017/Pryklady_DSTU_83_02_2015.pdf (дата звернення: 01.10. 2022).
62. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: постанова кабінету міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 із змінами № 688

№ 898 від 30.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text> (дата звернення: 01.10. 2022).

63. Прокопенко І. Ф. Національно-патріотичне виховання і педагогіка миру. Філософсько-світоглядні та культурологічні контексти неперервної освіти : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро, 29 квіт. 2020 р. Комун. закл. вищої освіти " Дніпровська акад. неперервної освіти". Дніпро : Охотнік, 2020. С. 127–128.
64. Руденко Ю. С. Патріотичне виховання учнів. *Освіта*. 2000. 22-29 серп. С. 5.
65. Рябов С.Г. Політична культура: теоретичні й практичні аспекти. *Практична філософія*. 2001. № 3. С. 120-121.
66. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ, 1997. 256 с.
67. Савченко Л. В. Патріотичне виховання як важливий чинник формування національної гідності школярів. *Черкаський держ. ун-т ім. Б.Хмельницького. Вісник*. 2000. С.77-80.
68. Сільчак І.В. Організаційно-методичні форми використання комп'ютера у початкових класах . *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2000. № 3. С.38.
69. Сосюра В. М «Любіть Україну». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=297> (дата звернення 20.10.2023).
70. Сухомлинська О. В. Проблеми виховання дітей. *Початкова школа*. 1996. № 6. С.4-7.
71. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори в 5-ти томах. Т.3. С. 304-305.
72. Старікова Н. Використання інформаційних технологій у початковій школі. *Шкільний світ*. 2014. № 12. С. 8 – 16.
73. Стеценко І. Комп'ютер для дітей: переваги та недоліки. *Шкільний світ*. 2006. № 46.

74. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори в 5-ти томах. Т.3. С. 305.
75. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. К. : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.
76. Тхоржевський Д. О. Виховання національної самосвідомості учнів - невідкладне завдання загальноосвітньої школи. *Шлях освіти*. 2003. №2. С.28-30.
77. Український педагогічний словник / за ред. С. Гончаренка. Київ : Либідь, 1997. 476 с.
78. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. Просвіта. 1968. 357 с.
79. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні. Вибр. педагог. тв.: У 2-х т. Т. 1. Київ, 1983. 432 с.
80. Фурс Г.О. Інноваційні педагогічні процеси у початкових класах як шлях до якісної освіти. *Початкове навчання та виховання*. 2009. №16-18. С. 10-15.
81. Халілова Ф.С. Інформаційні технології в професійній діяльності вчителя початкової школи. Сімферополь: «ДОЛЯ», 2009. 240 с.
82. Хорламова О. Л Виховання у дітей в сім'ї патріотизму як життєвої цінності. Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах : матер. звітної наук.-практ. конф. Київ, 1999. С. 34–37.
83. Хоросницька М.В. «Прапорець». URL: <https://1000porad.com/virshi-pro-praporukrayiny/#:~:text=> (дата звернення 20.10.2023).
84. Шакотько В.В. Комп'ютер у початковій школі: навч.-метод. посіб. К.: ТОВ Редакція «Комп'ютер», 2007. 128 с.
85. Шакотько В.В. Методика використання ІКТ у початковій школі: навч.-метод. посіб. К.: ТОВ Редакція «Комп'ютер», 2008. 128 с.
86. Шишкіна М.П. Тенденції розвитку та використання інформаційних технологій у контексті формування освітнього середовища. К.: Атіка, 2004

87. Яроцький Л. В. Роль традицій у патріотичному вихованні молоді.
Україна: минуле, сучасне, майбутнє: До 10-річчя незалежності України:
матеріали обл. міжвуз. конф. Житомир, 2001. С.109-115.

ДОДАТКИ

Додаток А

Концепція національного виховання

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави.

Складовою частиною патріотичного виховання, а в часи воєнної загрози – пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання учнівської молоді має проводитися комплексно, в

єдності всіх його складників спільними зусиллями органів державного управління, а також освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій та об'єднань, Збройних Сил України, інших силових структур.

Системна організація військово-патріотичного виховання молоді має бути спрямована на підготовку її до оволодіння військовими професіями, формування психологічної та фізичної готовності до служби в Збройних Силах, задоволення потреби підростаючого покоління у постійному вдосконаленні своєї підготовки до захисту Вітчизни. Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;

- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

- формування мовленнєвої культури;

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Принципи патріотичного виховання.

- принцип національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- принцип самоактивності й саморегуляції забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

- принцип полікультурності передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;

- принцип соціальної відповідності обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;

- принцип історичної і соціальної пам'яті спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

- принцип міжпоколінної наступності, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

***Концепція національно-патріотичного виховання
«Громадянин України III тисячоліття»***

В океані рідного народу

Відкривай духовні острови!

Василь Симоненко

I. Методолого-педагогічні засади Концепції

1.1. Загальні положення

У найскладніший час випробувань для нашого народу ми переконані, що стратегічний розвиток України залежить від інтелектуального ресурсу – науки, освіти й культури. Європейське майбутнє нашої країни забезпечать нові покоління, виховані в єдиній системі моральних і політичних цінностей, що утверджують високу культуру, толерантність, взаєморозуміння й національну ідентичність. Саме освіта (навчання й виховання нових поколінь) має стати в авангарді європейської України – духовної, економічно розвиненої, політично інтегрованої. Революція гідності, подвиг героїв Небесної сотні, війна на Сході продемонстрували готовність молоді відстоювати національні цінності українців та державність. А тому національно-патріотичне виховання має стати однією з головних складових національної безпеки нашої держави.

Ще великий давньоримський політичний діяч, філософ і літератор Цицерон писав: «Основа всієї держави складається з правильного виховання юнацтва».

Сьогодні, як ніколи, постає головним питанням – виховання свідомих громадян України, для яких «народ і держава» – єдині, а «правильне виховання» полягає в цілеспрямованому формуванні української нації, яка знає своє коріння, свою історію, культуру, цінує й береже свою рідну

українську мову. А тому справжнє реформування в Україні має починатися із духовних цінностей, громадянськості й людськості. Як писав великий український педагог К. Ушинський: «Усяке істотне, а не позірне поліпшення в побуті народу, усяка істотна реформа повинна ґрунтуватися на внутрішній, духовній реформі, на русі вперед, який відбувається в самому дусі народу, бо тільки з цих духовних реформ виростають самі собою тривкі зовнішні реформи... Надати ж швидкість народному розвиткові може тільки свідоме, розумне виховання й розумне навчання, вони пробуджують розум народу, дають волю його свідомості і збагачують його знаннями, до яких він досвідом не добрався б за багато сотень років».

Європейськість сучасної української освіти означає збереження своїх національних особливостей, культури, мови, способу мислення, ментальності. Сьогодні освітні системи європейських країн перебудовуються на основі європейської моделі освіти, що базується на чотирьох фундаментальних принципах: «учитися, щоб знати; учитися, щоб робити; учитися, щоб жити; учитися, щоб бути». Отже, йдеться про навчання й виховання як єдиний життєтворчий процес.

Сучасні політичні, соціально-економічні та військові виклики вимагають усебічної перебудови виховного процесу. Ми маємо прийняти європейські цінності, але зберегти національну ідентичність – українськість. Ще в ХІХ ст. Михайло Драгоманов писав: «Стояти ногами й серцем в Україні, свої голови держати в Європі», – ось чому важливою складовою виховної системи є національно-патріотичне виховання.

Слід зазначити, що сучасне українське виховання має глибоке історичне коріння: від родинного (сімейного) виховання до громадянського. Такі ж засади несла й наша культура, починаючи з княжої доби; козацтво; наша філософія й педагогіка (Г. Сковорода, П. Юркевич, К. Ушинський, Г. Ващенко, І. Огієнко, А. Волошин, С. Русова, В. Сухомлинський, П. Кононенко).

Українська педагогіка покладає в основу виховання принцип природовідповідності в умовах свободи Людини, що й визначає природу виховання:

1. Людина наділена волею і розумом. Із цього випливає й обов'язок людини бути вільною. Звідси принципова позиція демократичної педагогіки, відповідно до якої внутрішня сутність людини визначається не лише спадковістю та впливом зовнішнього середовища, але й участю самої людини, її волею, розумом і сумлінням.
2. Людина – єство суспільне. Людська особистість не може розвиватися й удосконалюватися поза суспільством. Проте людина також єство автономне, індивідуальне, вона не «розчиняється» в масі.
3. Людина завжди між добром і злом, завжди в дорозі. Вихованість – це лише готовність до вибору.
4. Виконуючи своє призначення, людина постійно прагне реалізувати себе. До «золотого фонду» гармонійності особистості Г. Ващенко відносить служіння Богу й Україні.
5. Вічний обов'язок людини – творити життя і творити себе. Вимога творчості є головною передумовою саморозвитку окремої людини й суспільства. Сьогодні, в умовах демократичних реформ і на ґрунті занепаду віри, проблема мотивації поведінки стає особливо гострою.

«Покажіть мені систему виховання, і я скажу, в якій державі ви хочете жити», – ці слова, сказані колись Платоном, засвідчують доленосну місію педагогіки в розвитку суспільства. Видатний педагог кінця XIX століття К. Ушинський стверджував, що виховання має національно-ментальну основу, «... який характер народу, такий і характер виховання». На його думку, почуття національного є вроджене, вічне і властиве кожній людині, є даром Божим, має глибинне генетичне вкорінення у психіку й виявляє себе підсвідомо.

Послідовно і ґрунтовно над проблемою українського виховання впродовж багатьох десятиліть працює професор Дрогобицького державного педагогічного університету О. Вишневський, який стверджував: «Виховний ідеал не формується «сам собою», не виникає з нічого й не створюється педагогами. Він є складовою духовних прагнень всього народу й ґрунтується на певній системі цінностей, якої це суспільство в даний час дотримується і яка визначає діюче в ньому духовне поле». Таке виховання створює умови для найповнішого розвитку природних задатків, національного характеру, способу мислення. Систематичне й цілеспрямоване виховання національної свідомості й самосвідомості, формування національного типу особистості забезпечить духовну єдність поколінь, тяглість національних традицій.

Сучасному національно-патріотичному вихованню має бути властива випереджувальна роль. Воно має стати засобом відродження національної культури, стимулом пробудження таких моральних якостей, як: совість, людяність, почуття власної гідності; засобом самоорганізації, особистісної відповідальності; гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві.

Лише через таку ієрархію ціннісних підходів, як: людина – народ – держава – можна реалізувати перспективну й демократичну модель виховання громадянина-патріота.

Оскільки національно-патріотичне виховання набуває нині особливого значення, виникає гостра потреба в оновленні Концепції національного виховання ліцею «Громадянин України ХХІ століття» (1996 р.), яка б визначала стратегію розвитку ліцеїста-громадянина України.

«Лише вільна система освіти спроможна «зрошувати» людей, «запрограмованих» на свободу, на пошук істини, на творення нового...» (Г.С. Сазоненко). Йдеться про нову школу як простір життя дитини, де простір виступає головним чинником впливу на вихованця й стає освітнім лише тоді, коли особистість має інтенцію на освіту.

Проектування освітнього простору високодуховного, високоінтелектуального, технологічного, соціокультурного й інформаційного, де дитина зможе реалізувати свої здібності й обдарування, забезпечить становлення громадянина України. Відкритість освітнього простору дозволяє розширювати межі впливу та входження до єдиного європейського (світового) освітнього простору.

Історична подія (червень 2014 року, Брюссель) – підписання угоди про асоціацію України з Європейським Союзом визначила закономірний вектор розвитку нашої держави й освіти зокрема. Європейськість української освіти передбачає виховання громадянина України як громадянина Європи і Світу.

Виховання ж – це спільна відповідальність держави, суспільства, вчителів та батьків.

1.2. Мета і завдання

Метою Концепції національно-патріотичного виховання є забезпечення:

- процесу виховання Людини в єдності інтелектуального, морального та громадянського;
- набуття молодим поколінням історичного й соціального досвіду (громадянська компетентність);
- створення відкритого освітнього акмеологічного простору взаємодії суб'єктів виховного процесу: «батьки – ліцеїсти – вчителі», «ліцей – Київ – Україна – Європа – Світ»;
- успадкування духовних надбань українського народу, розвиток особистісних рис громадянина української держави та європейська ідентичність (приналежність до загальноєвропейської спільноти);

- національної безпеки України, соціального та інформаційного захисту її громадян;
- формування культури міжнаціональних відносин, широке ознайомлення ліцеїстів із поняттями «Україна» та «Світове українство», з матеріальними, духовними та культурними цінностями (європейський мультикультуралізм);
- європейської громадянськості як поваги до прав людини, демократії та свободи, виховання відповідальних і активних нових громадян Європи.

Серед основних завдань:

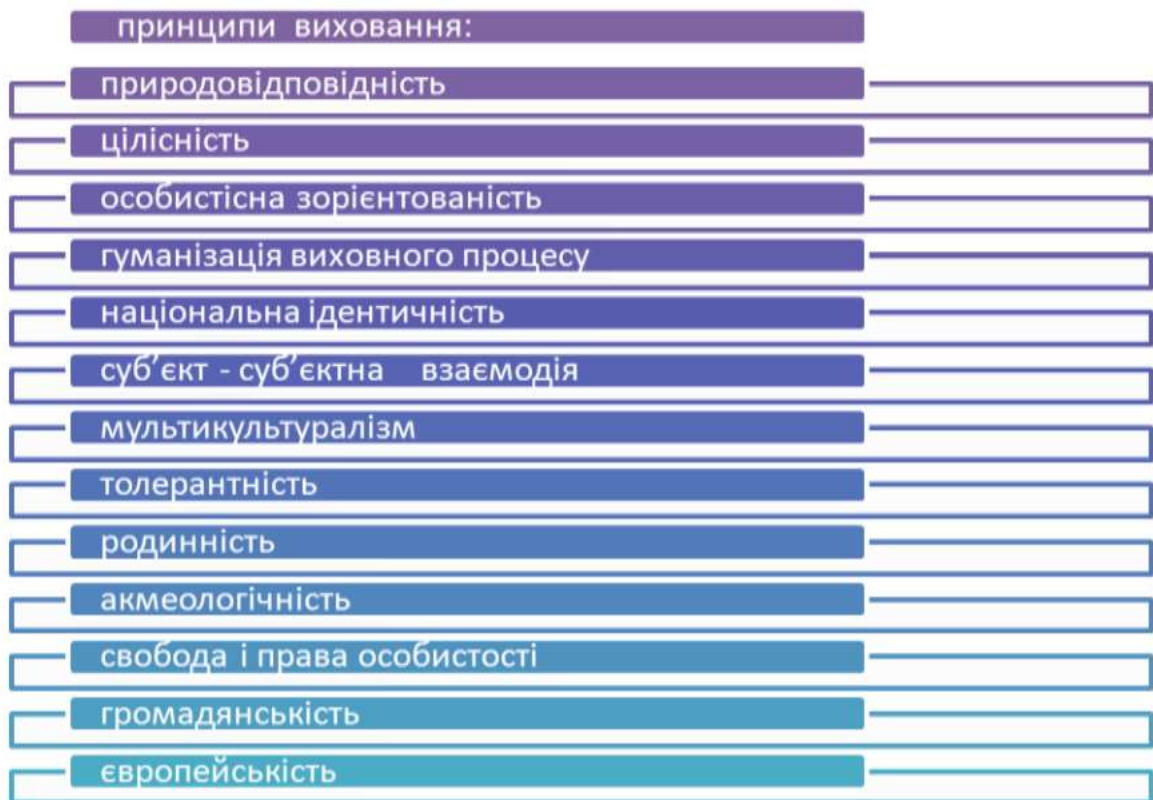
- науково-педагогічне забезпечення єдності фізичного, духовного й інтелектуального розвитку особистості;
- головний урок – урок патріотизму сьогоднішнього дня;
- визначення в освіті пріоритету гуманістично-світоглядних знань, формування цілісного бачення світу й Людини в гармонії з природою, Всесвітом, собою;
- утвердження у виховній роботі пріоритету національного на засадах родинності;
- розвиток в учнів почуття відповідальності за збереження національних традицій, звичаїв, культурних надбань, реалізація ідеї «діалогу культур»;
- творення індивідуального «Я» у його духовній автономності й суверенності та в умінні поєднувати особисті інтереси з державними;
- формування духовно багатого особистості з цілісним уявленням про світ, глибокими патріотичними почуттями та розвиненою національною самосвідомістю майбутнього громадянина України; опанування знань про рідну землю, родину, історію Української Держави, виховання почуття гордості за минуле й сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразках української культурної спадщини;

- вивчення особливостей українського довкілля, етносу, мови, культури, націє- та державотворення, української ментальності, історичного розвитку та історичної долі українського народу;
- сприяння набуттю молоддю соціального досвіду, успадкування кращих духовних та культурних надбань українського народу;
- забезпечення оволодіння українською мовою кожним учнем ліцею, виховання поваги до єдиної державної української мови;
- формування психологічної та фізичної готовності ліцеїстів до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів та незалежності України; підвищення її престижу й розвиток мотивації молоді до державної та військової служби;
- виховання правової культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України та історичних святинь;
- утвердження у свідомості старшокласників об'єктивної оцінки ролі українського війська в українській історії у відстоюванні ідеалів свободи та державності України та її громадян від княжої доби, Гетьманського козацького війська, військ Української Народної Республіки, Січових Стрільців, Української повстанської армії до часів незалежності;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, людей похилого віку, турботи про молодших та людей із особливими потребами;
- створення умов для розвитку громадянської активності, високої мотивації до праці як основи конкурентоспроможності громадянина, а відтак – і держави;
- виховання здатності протидіяти проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності;

- забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості в Україні відповідно до її інтересів та можливостей;
- виховання готовності до захисту рідної Землі і України, виконання громадянського обов'язку — військової служби;
- підвищення статусу національно-патріотичного виховання в українському суспільстві;
- формування шанобливого ставлення до особистості згідно з Конвенцією ООН про права дитини; посилення ролі сім'ї в патріотичному вихованні учнів ліцею.

1.3. Принципи національно-патріотичного виховання

Сьогодні шкільна освіта в Україні має визнати первинним виховання, учіння-навчання стануть результатом особистісного розвитку. Серед визначальних принципів становлення громадянина України і Світу в акмепросторі ліцею постають: духовна зрілість, особистісна та громадянська зрілість. Серед педагогічних – наступні:

- принцип природовідповідності у Г. Сковороди має назву «сродності» («Учи відповідно до природи»). Розуміння цього принципу стосується врахування, з одного боку, особливостей дитини та її віку, а з другого, – відповідності навчання законам природи взагалі;
- принцип цілісності означає, що виховання організовується як системний педагогічний процес, спрямований на цілісний та різнобічний розвиток особистості, формування в неї цілісної картини світу;
- принцип особистісної зорієнтованості означає, що загальні закони психологічного розвитку проявляються в кожній людині своєрідно й неповторно;
- принцип гуманізації виховного процесу спрямовує виховний процес на формування й розвиток у особистості терпимості, поваги, толерантності, емпатії, співчуття;

- принцип національної ідентичності передбачає формування національної самосвідомості через виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливе ставлення до його культури; повагу, толерантність до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу; брати участь у розбудові та захисті своєї держави;
- принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії базується на рівноправності учасників виховного процесу, врахуванні точки зору кожного, визнанні права на її відмінність від іншої, узгодженні позицій;
- мультикультуралізм передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в ліцеїстів відкритості, толерантного ставлення до цінностей, культури, мистецтва, вірування інших народів; здатності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;
- принцип толерантності – це відкритість спілкування та свобода думки, совісті й переконань, виховання відповідальних громадян, здатних цінувати свободу, поважати людську гідність та індивідуальність, запобігати конфліктам та розв'язувати їх ненасильницькими засобами;
- принцип родинності – інтеграція педагогічних принципів у сім'ю, родину; дотримання універсальності принципу кола: дитина – родина – нація – вселюдство;
- акмеологічний принцип вимагає орієнтації виховного процесу на розвиток духовної, особистісної та громадянської зрілості, створення умов для досягнення життєвого успіху;
- принцип свободи і прав особистості передбачає становлення моральноетичної шкали цінностей на основі обраних особистістю пріоритетів; виховання внутрішньої свободи, поваги до законів і Конституції України,

почуття відповідальності та обов'язку, вміння приймати рішення, готовності відстоювати себе як особистість;

- принцип громадянськості – моральний принцип, який передбачає національну гордість, громадянську відповідальність та готовність служити й захищати Батьківщину;
- принцип європейськості – інтеграція у європейський (світовий) освітній простір на основі загальнолюдських цінностей і національної ідентичності, толерантність, широта погляду на світ і людину, взаємоповага.

Отже, серед основних принципів національно-патріотичного виховання засадничим є принцип національної спрямованості виховання, який передбачає розвиток у молоді національної свідомості, любові до України, свого народу, шанобливого ставлення до його культури, здатності зберегти свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави.

II. Структурні компоненти та змістові лінії національно-патріотичного виховання

2.1. Змістові лінії:

Виходячи із мети ліцею – плекання національної еліти України, людей національно-державного, патріотично-гуманістичного світосприйняття і світорозуміння, вільних і активних громадян незрадливої любові до свободи і Вітчизни, визначаються головні змістові лінії діяльності:

- розробка та впровадження програми національно-патріотичного виховання ліцеїстів (для закладу й академічних груп);
- підготовка публікацій та рекомендацій із питань національно-патріотичного виховання;

- проведення психолого-педагогічних та соціологічних досліджень із проблем національно-патріотичного виховання; участь та проведення науковопрактичних конференцій, семінарів із питань національно-патріотичного виховання;
- створення на базі ліцею Центру столичної освіти з проблем національнопатріотичного виховання;
- підвищення професійної компетентності педагогічних працівників із питань національно-патріотичного виховання, громадянського становлення та розвитку ліцеїстів;
- міжнародне партнерство (українська діаспора, Міжнародний освітянський «Партнер»-клуб) із проблем національно-патріотичного виховання;
- моніторингове дослідження результативності (кваліметричний підхід) національно-патріотичного виховання в ліцеї.

2.2. Структурні компоненти національно-патріотичного виховання:

Об'єднуючим началом кожного з окреслених завдань національно-патріотичного виховання є світоглядні цінності особистості, духовна та соціальна зрілість, досягнення життєвого успіху. Модель становлення і розвитку особистості в акмеологічному просторі:

Структурні компоненти моделі:

- ціннісне ставлення до себе:

до свого духовного «Я»;

до свого фізичного «Я»;

до свого психічного «Я»;

до свого соціального «Я»;

- ціннісне ставлення до сім'ї, родини, людей:
- розвиток і вдосконалення моральності;
- родинно-сімейне виховання;
- ціннісне ставлення особистості до суспільства й держави (демократичні цінності);
- виховання патріотизму, розвиток правосвідомості;
- особиста відповідальність за долю своєї країни;
- готовність до захисту своєї держави;
- відповідальність перед минулими поколіннями, героями минулого та сучасного, які демонстрували та демонструють зразки високого патріотизму, утверджували та утверджують нашу державу;
- формування політичної культури та міжетнічних відносин;
- ціннісне ставлення до праці;
- ціннісне ставлення до природи;
- ціннісне ставлення до культури й мистецтва;
- ціннісне ставлення до Європи та Світу.

Акмеологічність даної моделі полягає в тому, щоб створити умови для саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення й самореалізації ліцеїста як громадянина України і Світу.

2.3. Модель управління виховним процесом

Концептуальні засади виховання реалізуються через інтеграцію компонентів управлінської діяльності:

- Педагогічної ради
- Ради школи
- Піклувальної ради
- Батьківської ради
- Батьківської академії
- Команди управлінців
- Кафедри національного виховання
- Предметних кафедр
- Психологічної служби ліцею
- Лабораторії управління навчально-виховним процесом
- Мистецьких студій та Мистецького центру
- Виховних моделей учнівських груп
- Учнівського врядування
- Громадського об'єднання випускників «Родинна цінність»
- Громадських організацій

Функціональна роль кожного зі структурних компонентів управління виховним процесом реалізується відповідно до Статуту ліцею, концепцій (Концепція розвитку ліцею, Концепція національно-патріотичного виховання «Громадянин України III тисячоліття»), положень (Типове положення про ЗНЗ, «Про системний моніторинг», «Про Піклувальну раду», Раду ліцею, предметні кафедри, кафедру національного виховання) та через громадські організації.

III. Виховні моделі. Зміст і напрями роботи

Реалізація Концепції національного виховання ліцею здійснюється за 12-ма виховними моделями. Модель та стиль управління групою вихователів обирає самостійно. Індивідуальність та освіченість є визначальними результативності національно-патріотичного виховання, забезпечення траєкторії розвитку особистості ліцеїста, педагогічного супроводу процесу

«від виховання до вихованості», «від освіти до освіченості». Проектований акмевиховний простір, який створює педагог-вихователю, на основі якого вибудовуються стосунки між суб'єктами виховного процесу, врешті-решт, визначає становлення ліцеїста як громадянина України і Світу, його «європейськість».

Найбільш оптимальним для успішного виховного процесу є простір, в основі якого лежить гуманістичний підхід, демократизм стосунків між вихованцями й педагогом-вихователем, збереження автономії кожної особистості, створення умов для самореалізації та гармонізації стосунків із внутрішнім «Я».

В основу виховних моделей покладено творення ліцею як школи самовираження, самоствердження, самореалізації та життєтворчості особистості.

IV. Очікувані результати:

Реалізація даної Концепції дозволить забезпечити:

- виховання достойних громадян України з високим рівнем моральності (чесності, совісті, відповідальності, доброзичливості, правди, любові до своєї держави);
- готовність старшокласників до виконання громадянського обов'язку щодо відстоювання національних інтересів, незалежності й безпеки України;
- осмислення кожним ролі і значення української мови як державної;
- високий рівень освіченості (єрудиції, навчальної компетентності, критичного мислення та культури спілкування);
- системність та критичне мислення;
- демократичність поглядів у розбудові правової, незалежної, економічно розвиненої України;

- готовність молоді до служби в Збройних Силах України, виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо захисту цілісності й незалежності України;
- толерантність та шанобливе ставлення до людей іншої національності, інших поглядів та переконань (європейська ідентичність);
- повагу до прав людини, демократію, свободу й відповідальність (європейська громадянськість);
- повагу до історичної пам'яті, українських народних традицій, кращих надбань світової культури (європейський мультикультуралізм);
- виховання почуття відповідальності за збереження природи як національного багатства;
- виховання відповідального ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя (здоров'язберігаюча компетентність);
- виховання задля життя на основі єдності мовної, громадянської, загальнокультурної та інформаційно-комунікаційної компетентності;
- виховання відповідальних та активних громадян Європи;
- консолідацію зусиль батьків, учителів, громадських інституцій у вихованні національної еліти України (громадян Європейської спільноти).

**Карта аналізу знань дітей з національно-патріотичного та
громадянського виховання**

Дата обстеження _____ клас _____

Кількість обстежених дітей _____

№ п/п	Зміст завдань	Результати (к-сть, %)
1.	Ознайомлення з навколишнім	
	• Як називається наша країна? Її столиця?	25 осіб, 100%
	• Які державні символи ви знаєте? Що означає герб, кольори на прапорі? Що таке гімн, як він називається?	19 осіб, 76 %
	• Назви столицю України. Розкажіть, що ви знаєте про Київ.	25 осіб, 100%
	• Які міста є в Україні?	25 осіб, 100%
	• Назви місто в якому живеш.	25 осіб, 100%
	• Як називається головна вулиця столиці України?	17 осіб, 68%
	• Назви видатні місця нашого міста (пам'ятники, музеї)	25 осіб, 100%
	• Як називається річка, що протікає в нашому місті?	21 особа, 84%
	• На якій вулиці ти живеш?	25 осіб, 100%
	• Де працюють твої тато, мама?	25 осіб, 100%
	• Як називається наша школа? На якій вулиці вона розташована?	23 особи, 92%
	• Як називаються люди, що живуть в Україні?	25 осіб, 100%

	• Видатні люди України (письменники, художники, музиканти)	16 осіб, 64%
	• Які ти знаєш народні символи України?	24 особи, 96%
	• Назви традиції українського народу.	25 осіб, 100%
	• Народні промисли України.	13 осіб, 52%
2.	Природа	
	• Які природні багатства є в Україні?	18 осіб, 72%
	• Які рослини є народними символами України?	25 осіб, 100%
	• Які заповідники, заказники є в Україні?	7 осіб, 28%
	• Якими морями омивається Україна?	23 особи, 92%
	• Які річки, озера ти знаєш?	19 осіб, 76 %
	• Які гори є в Україні?	23 особи, 92%
3.	Мовленнєве спілкування	
	• Які українські народні казки ти знаєш?	25 осіб, 100%
	• Розкажи прислів'я про Україну, про рідний край.	25 осіб, 100%
	• Чи знаєш легенду про наше місто? Які ще легенди рідного краю можеш розповісти?	7 осіб, 28%
	• Розкажи вірш про Україну.	19 осіб, 76 %

Тема: Поняття моделі.

Мета: сформувати поняття моделі, інформаційної моделі, матеріальної моделі; розвивати вміння узагальнювати, міркувати, виділяти головне та систематизувати здобуту інформацію, застосовувати знання на практиці; виховувати інформаційну культуру учнів, патріотизм та свідому громадянську позицію.

Компетентності:

– **ключові:** вільне володіння державною мовою, навчання впродовж життя, інноваційність, інформаційно-комунікаційна, культурна.

– **власне предметні.**

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: персональні комп'ютери, мультимедійна презентація, роздатковий матеріал – картки з текстом.

План уроку

I. Організація початку уроку.

1. Привітання .

2. Організація робочих місць учнів у комп'ютерному кабінеті.

II. Оголошення теми уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Розповідь вчителя з елементами бесіди.

Фізкультхвилинка .

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Гра "Обери правильно".

VI. Практична діяльність за комп'ютером.

1. Інструктаж БЖД.

2. Вправа "Сиди правильно!"

3. Робота за комп'ютером.

VII. Підведення підсумків. Рефлексія.

Хід уроку

I. Організація початку уроку.

1. Привітання.

– Доброго ранку, діти!

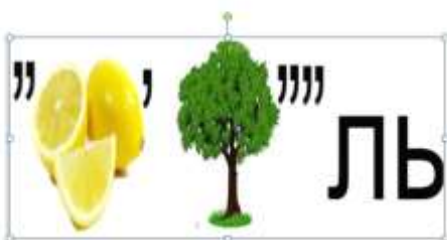
2. Організація робочих місць учнів у комп'ютерному кабінеті.

– Прошу всіх зайняти місця, які були за вами закріплені вчителем. На робочому столі не повинно бути жодних речей. Тому, будь ласка, приберіть всі зайві речі в портфель.

II. Оголошення теми уроку.

– А дізнатися тему нашого сьогоднішнього уроку ви зможете відгадавши ребус.

Слайд 1. (Відповідь: Модель).

– Тож, чому, на вашу думку, ми почали наш урок саме з розшифрування даного ребуса?(припущення школярів).

– Сьогодні ми починаємо вивчати тему «Модельовання». Вам потрібно бути дуже уважними, щоб зрозуміти, що таке модель та які моделі існують.

III. Мотивація навчальної діяльності.

– А зараз я вам поясню, навіщо ці знання вам потрібні.

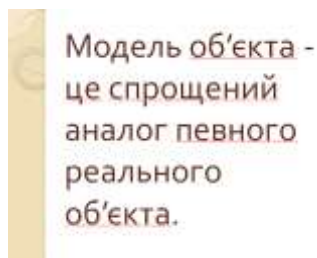
Людина завжди намагалася пізнати світ навколо себе та дослідити об'єкти, які її оточують. Але не завжди це дослідження є можливим. Так, наприклад, неможливим є дослідження космічних об'єктів, які знаходяться на великій відстані, оскільки людство, ще не має таких космічних апаратів дістатися їх; існують дослідження, що дуже дорого коштують. В таких випадках доцільним є використання моделей об'єктів.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Розповідь вчителя з елементами бесіди.

– Нас оточує безліч об'єктів. Істоту, явище або предмет, на який звернули увагу або з яким виконують дії, називають об'єктом.

Слайд 2.

– Модель об'єкта - це спрощений аналог певного реального об'єкта. Модель враховує лише суттєві властивості об'єкта, необхідні для розв'язання конкретного завдання.

Слайд 3.

– Назвіть моделі, які ви бачите на слайді. (відповіді учнів) Так, моделями об'єктів є знайомі вам карта України і глобус, моделі фруктів та овочів, план спортивного майданчика школи.

– А зараз давайте уважно розглянемо карту України. Скажіть, скільки в нашій державі областей? Як називається область в якій ми живемо? Що ви знаєте цікавого про нашу область, місто?

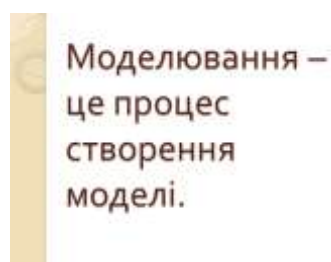
– Які ще приклади моделей ви можете назвати? (таблиці, макети)

– Молодці! Ми з вами спостерігали на екрані макети овочів та фруктів. А чи знаєте ви, якими саме овочами та фруктами славиться наш регіон? Що найчастіше вирощують ?

– А чи знаєте ви для чого потрібні моделі та коли їх застосовують? (припущення учнів)

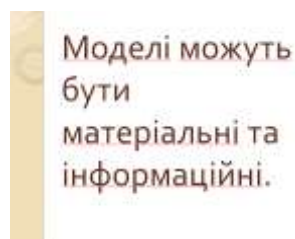
–Моделі застосовують, коли реальний об'єкт складно або неможливо дослідити. Якщо об'єкт має багато різноманітних властивостей, то створюють його модель, яка обов'язково має ті властивості, що досліджуються. Наприклад, глобус має форму, наближену до форми земної кулі, подібне до земного розташування континентів, океанів, країн тощо.

Слайд 4.

– Процес створення моделі називається моделюванням.

Слайд 5.

– Моделі можуть бути матеріальні та інформаційні.

Слайд 6.

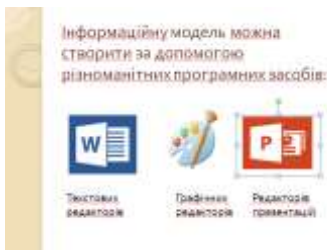
– Матеріальна модель - це модель об'єкта, подана у вигляді його предметної копії, її ще називають макетом. Іграшки, опудала тварин, муляжі, глобус - усе це приклади матеріальних моделей.

Слайд 7.

– Інформаційна модель - це модель об'єкта, подана у вигляді його опису. Наприклад, карта земної кулі, портрет письменника, твір з описом дощу, фотографія блискавки - це приклади інформаційних моделей.

Слайд 8.

– Інформаційну модель можна створити за допомогою різноманітних програмних засобів.

Добір програм для створення інформаційної моделі залежить від того, яка мета створення моделі.

Фізкультхвилинка

Слайд 9.

<https://www.bing.com/videos/riverview/relatedvideo?q=%d0%bf%d0%b0%d1%82%d1%80%d1%96%d0%be%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%bd%d0%b0+%d1%84%d1%96%d0%b7%d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8c%d1%82%d1%85%d0%b2%d0%b8%d0%bb%d0%b8%d0%bd%d0%ba%d0%b0&mid=F4D3250AD36E6E18841DF4D3250AD36E6E18841D&FORM=VIRE>

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Гра «Обери правильно».

До якої моделі відноситься даний об'єкт?

Слайд 10.

- макет літака (матеріальна);

– Діти, а чи знаєте ви, що в Україні був найбільший літак за всю історію світової авіації. Зберігався він на Київському механічному заводі. Можливо хтось з вас знає назву цього літака? (Мрія).

Слайд 11.

- збірник віршів (інформаційна);

Слайд 12.

- портрет Кобзаря (інформаційна);

– Хто зображений на портреті? Що ви можете розповісти про цього славетного українця? Назвіть твори Тараса Григоровича Шевченка.

Слайд 13.

- глобус (матеріальна);

Глобус

– Покажіть на глобусі, де знаходиться держава в якій ми живемо Україна. Якими морями омивається України? Назвіть столицю України. В яких визначних місцях України ви побували та які ще хочете відвідати.

Слайд 14.

План евакуації школи

- накреслений план евакуації у школі (інформаційна);

– Чому кожен школяр має знати план евакуації в школі?

Слайд 15.

Список учнів класу

- список учнів класу (інформаційна);

Слайд 16.

Манекен в магазині одягу

- манекен в магазині одягу (матеріальна).

VI. Практична діяльність за комп'ютером.

1.Інструктаж БЖД.

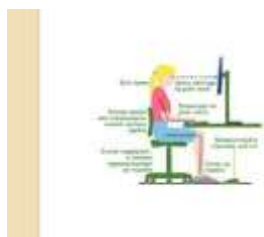
– Пригадайте, які правила роботи з комп'ютером ви знаєте (Відповіді учнів за потреби доповнюються мною).

1. Не вмикати комп'ютер без дозволу вчителя.
2. Не торкатися дротів та розеток.
3. Не класти речі на клавіатуру.
4. Не торкатися екрана монітора.
5. Не торкатися задніх стінок системного блока та монітора.
6. У разі несправності, негайно кликати вчителя.
7. Клавіші клавіатури натискати легко та плавно.
8. Відстань від очей до екрана 50 – 60 см.

2.Вправа " Сиди правильно".

– Дітки, а хто хоче продемонструвати як правильно сидіти за комп'ютером? (Прошу одного учня продемонструвати, інші – аналізують).

Слайд 17.

– Зверніть всі увагу, як правильно сидіти за комп'ютером. Та сядьте всі як зразкові учні.

– Молодці! Можете ввімкнути комп'ютери.

3.Робота за комп'ютером.

– Зайдіть в текстовий редактор та створіть інформаційну модель. Тема: «Моя країна – Україна і я її громадянин».

– Збережіть створену вами модель. Всі вимикаємо комп'ютери.

VII. Підбиття підсумків уроку.

Рефлексія (Даю змогу висловитись всім бажаючим учням).

–Закінчіть речення:

«Для мене сьогодні важливим було...»

«Сьогодні я дізнався про...»

«Мені хотілося в майбутньому дізнатись про..., навчитись...»

Слайд 18.

– Ви всі сьогодні дуже гарно та старанно попрацювали. Дякую вам за гарну та плідну роботу.

(Організований перехід із комп'ютерного класу в класну кімнату)